Чи друга програна Української Нації?

(З приводу місяця української преси).

Тому 12 літ Український Народ програв війну у своїх визвольних змаганнях. Надто велике число ворогів, завелике виснаження у всесвітній війні та непідготованість до боротьби зломили розгін його змагання. Але та програна була чисто фізична і через те нестрашна. Всесвітня історія записала чимало випадків, коли побіджений і розбитий фізичною перевагою народ, вкоротці піднімався і ставав паном ситуації та володарем великих просторів. Але діялося це тільки тоді, коли дух народу був сильний, коли духом був він побідникои над своїми ворогами, коли він мав героїв-синів і доньок, що вміли нести жертву. — Он етруський король Порзенна обляг з десятикратною перевагою Рим, якому грозить голодова смерть, але Муцій Сцеволя перед ворожим королем вкладає мужньо руку в вогонь і заявляє, що їх таких в Римі 300 як один. І дух тих молодців ломить ворожу фізичну перевагу. — А там під Каннами в боротьбі з Ганнібалем гине ввесь цвіт римського народу — 70.000 армія враз зі своїми консулямм, а по італійській землі хмарою розпуки лине зловіщий клич „Hannibal ante portas!“ — але римський дух ще твердий як криця і граніт і длятого вкоротці чуємо як з римської мовниці вперто лунає голос Катона „ceterum censeo Carthaginam delendam esse!“ — А Картагіна? Вже безборонна, вже всі її кораблі колишуться у пристані Риму, а картагінське оружжя блищить у стіп гордих побідних римських вождів. Але ось сипляться до державного скарбу всі дорогоцінності картагінських жінок, а під ножицями падають їх прекрасні коси, щоби стати корабельними линвами і за кілька днів має вже своїми прапорами нова картагінська фльота, а кожний дім у тому місті — це окрема твердиня. — В нових часах те саме. Фізична перевага турків ломить грецьких повстанців, та їх дух воліє скінчити з цим життям, але засвідчити перед світом, що він не побіджений і ціла їх твердиня Міссолюнгі добровільно летить у воздух — а за кілька літ на льонданській конференції створено незалежне грецьке королівство. Ба й в останніх днях Ганді без ніякого оружжя в руці, тільки величчю і силою свойого духа і свойого народу побіджає непобідиму британську імперію, що володіє над всіми морями і континентами та примушує її йти на уступки. Таких і подібних примірів можна навести дуже багато.

Тому й фізичну програну Української Нації в 1917—1920 рр. ми не можемо вважати надто великим нещастям, бо український дух лишився непобідженим, незломаним. Він вже 12 літ твердо і мужно відпирає всі ворожі удари та змагається з труднощами. Але в останніх часах почали доходити трівожні вісті, що дух укр. народу заломлюється, що він не видержує вже ударів долі. Бо чим же іншим є, як не заломанням духа Нації

явище, що вона не в стані вдержати своєї і так дуже нечисленної преси. Преса — це саме прояв духа Нації, це його образ, а рівночасно це той чинник, що духа піддержує, творить, гартує, преса це в наших обставинах одинокий засіб боротьби українського духа проти всіх ворожих наступів.

Коли до нас почали доходити вісті, що один часопис паде, другий теж, третий бореться останками сил, четвертий ще жиє на кредит і т. д., то затривожилось наше серце Майбутнім Українського Народу і ми перші вдарили в дзвін тривоги своєю передовицею у нашім журналі ще в серпневім числі (ч. 7—8) п. з.: „Криза матеріяльна чи криза духа". За нами підняли голос й інші Редакції, відбули пресову конференцію й вирішили зробити місяць жовтень — місяцем преси. І ось в цім місяці, Шановний Читачу, застановися над нашими словами, застановися над Українським Майбутнім і спитай щиро себе в совісті, скільки Ти сам завинив в упадку укр. преси — укр. духа. Спитай і направ якнайскорше Тобою вдіяну шкоду.

Не легковаж собі, Ш. Читачу, місяця преси. Місяць преси — це місяць боротьби за краще Українське Майбутнє, до якої взиває Тебе ціла Нація. У цій боротьбі не може бути ніхто невтральним. Вже Сольон проголосив важну правду, що хто невтральний в справах громадських, той є ворогом громадянства і народу. В місяці преси, місяці цієї всенаціональної боротьби ми запитуємо, де ви українські Муції Сцеволі, де ви українські жінки, що слідом картагінських зумієте жертвувати всі свої дорогоцінності для загальної справи, де ви українські Леоніди, де ви патріоти, для яких жертва для справи загальної є найбільшою приємністю життя, де врешті ви звичайні рядові працівники, що сповняєте вперто й точно свій обовязок? — Відповідь на це ми побачимо на залучених нашими національними часописами чеках, а зокрема на чеках нашого журналу, відповідь на питання, чи друга програна Української Нації ми почуємо при кінці цього місяця по замкненню рахунків часописних Адміністрацій, а зокрема нашої Адміністрації й її проголосимо. На цю відповідь нетерпеливо ждемо ми, нетерпеливо ждуть Редакції й Адміністрації інших укр. національних часописів, нетерпеливо, але бачно слідкують за нею всі вороги Української Нації, на неї теж чекають з тривогою в душі всі славні наші прадіди й предки, батьки й брати, що своїми білими кістками в боротьбі за волю встелили широкі поля багатої України.

Редакція.

Преса є не лиш найкращим джерелом до історії, але рівночасно й її наймогутнішим творцем.

Преса заступає недержавній нації національну школу і для того рішає про її майбутність.

Уляна Кравченко.

Мистець.

Присвята Олексі Новаківському.

Палітра — без границь
і фарби — як слова...
І полотен широких шар...
У серці творчий жар —
огні —
і кисть в руці —
горить...
— — — — — — — — — — — —
О, цить...
З глибин минулого
йде хоровід...
У срібних візіях моїх
я бачу Їх —
тих Будівничих наших ряд...
тих ґеніїв і слів і чину...
Усі — усі —
в душі моїй живуть —
у мерехтливій ґльорії вітають —
увіковічнення хотять — жадають —
Вони!
— — — — — — — — — — — —
О так — з бравурою — на темне тло —
накинути відважний сіулет —
з мармору різблене чоло —
над сірим світом горді очі —
в руках синяво-золотий прапор!..
— — — — — — — — — — — —
Любовію до Вітчини напоєна душа —
глядить монументальности... синтез...
Подайте полотен — без меж...
У орґії красок мій ярий зір...
Я бачу всю красу землі сієї...
Село...
Блакит небес і срібло хвиль...
празелень борів
і зорі заходу кармін...
А там —
понад воєнну метушню —
знімається наш храм —
Собор!
Я бачу і Її — як втілення краси —
Мадонну!
— — — — — — — — — — — —

В душі моїй одна краси любов...
А все ж — а все ж я — не готов...
Завершення... мережки... орнаменту...
Картини-полотна і ждуть... і ждуть...
А тут —
з космосових висот — з країни звізд —
спливає новий сон... все новий зміст —
сюжет...
Із візії на полотні
закріплений дрібний фраґмент...
А сон — мій сон — і досі тільки сном...
— — — — — — — — — — — —
Безвпинний творчий лет...
Жадоба творення — бездонна...
В огнях екстаз —
я вічно-вічно чую цей наказ:
— Славнійш... і більш іще... і більше ще..
І ніколи — і ніколи спочинку ні на мить...
Всі дні — робучі дні...
Вулькан чуття... Палітра — як простір...
У чарах барви вп'янений мій ярий зір...
Пензіль в руці горить...

Й. В. Ґете.

Мініон.

Знаєш ти край, де ліс цитрин цвіте,
Оранжів сад горить, мов злото те,
Легкий вітрець леліє крізь блакить,
Де тихий мірт і лавр високий снить?
Знаєш це ти?
Туди, туди
Хтіла би я з тобою, милий, йти!

Знаєш ти дім, де крівля верх кольон?
Сіяє заль, ряхтить будинку фон,
Подоби з мармору глядять в журбі:
Дитя, ох цить! Що вдіяно тобі?
Знаєш це ти?
Туди, туди
Хтіла би я, моя одрадо, йти!

Знаєш ти шпиль і плай геть-геть з-під хмар?
В тумані мул шука' стежин в чагар;
Єсть в нетрях рід дракона із давен;
Гремить скала і рвійна хвиля ген.
Знаєш це ти?
Туди, туди
Веде наш шлях! О, батечку, пусти!

Т. С.

Куртнай Рітей Купер.

Біля багаття.

(Переклад з англ. мови).

Було три чверті на сему. В кухні докінчували страви, що того дня були трохи кращі як звичайно в хаті Керрінтонів. Замість буденних шкляних ліхтарів на столі в їдальні стояли сьогодні срібні ложки, ножі, вилки й іншу металеву посуду вичищено сьогодні ранком незвичайно дбайливо. По обох боках двох тарілок лежали гілки помаранчевого цвіту. Ці квіти прийшли сьогодні до полудня поспішною поштою з Каліфорнії. Біля дверей до вітальні стояв великий кіш рож. Так було кожного року.

В грубці в вітальні горіло багаття, полумя миготало блакитним, зеленим й фіолєтним сяйвом, обливаючи світлом частину великої, вигідновлаштованої кімнати й жінку, що задивлена в вогонь, грілася до нього. Пані Керрінтон дожидала чоловіка з обідом, влаштованим на честь десятих роковин їх шлюбу.

Не було найменшого сумніву, що він ось-ось надійде. Панство Керрінтон мали добру славу. В гурті своїх знайомих вважалися одним з найщасливіших подруж (до тих знайомих належали тільки люди, яких прізвища находилися в адресовій книзі). Пані Керрінтон знала, що через пять хвилин на вулиці почується гомін самоходу і скрегіт гальм, що було завжди знаком повороту найкращого з чоловіків до хати. Джон не спізнювався ніколи, так як не забував щоденно о 11-тій годині зателєфонувати до дружини, і як тямив завжди день її уродин, а в кожні роковини шлюбу пересилав їй кіш рож і то такий великий кіш, який тільки міг купити. Кожного вівтірка ходив з дружиною до театру, кожної пятниці на танковий вечір до клюбу, кожного... Але ліста була б задовга. Джон був ідеальний чоловік.

Те саме ж можна було сказати про неї. Меден Керрінтон зі свого боку дбала чимало за подружню гармонію. Навіть вороги її мусіли признати, що вона зразкова дружина. Погода, що панувала в хаті Керрінтонів — це був очевидний факт. Всі про

це знали і говорили усі про це. Джон Керрінтон і його дружина навіть не сварилися ніколи.

А все ж таки. — В очах пані Керрінтон, що сиділа задивившись в вогонь, був майже переляк, а рівномірні удари ногою об килим і швидка дрож рук виявляли, що вона поденервована. Час до часу повертала голову в бік вікна — ніби боялася приходу чоловіка й водночас хотіла, щоби був уже тут — опісля приймала давнішу поставу і повними тривоги вічми дивилася на велике горно, в якому тріскотіло й палало дерево, стрибало й гучало кольорове полумя. Минали хвилини...

Самохід станув мов би важко. Почулися кроки. Двері відчинилися. Пані Керрінтон повернулася зі звичайною усмішкою.

— Здоров був, найдорожчий!

— Гаразд, кохана — відповів Джон, завішуючи плащ і капелюх. Через хвилинку підійшов до неї, поклав свої руки на рамена їй і спитав: — як почувається сьогодні моя голубка?

— Щаслива, як завжди, Джоне, — повернулася й поцілувала його легко. — Воно дуже гарно, що ти тямив і прислав ці рожі. Ніколи не забуваєш, Джоне.

Джон випростувався.

— Якжеж я міг би! Гарний вогонь, правда?

— Еге, це хмиз, я дожидала на тебе, сиділа оце й дивилася, як горить.

Джон теж на хвилину вдивився в полумя.

— Гарне. Хмиз, ні? Його важко дістати, правда? Меден всміхнулася.

— Так, але сьогодні наші роковини.

— Правда. Правда. Обід готовий?

Питав непотрібно, отак, щоби щось сказати. Джон знав, що обід готовий. Завжди був готовий. Хата панства Керрінтонів була з тих, в яких усе завжди на місці.

— Так, очевидно, що обід готовий — говорив дальше. — Підожди момент, голубко, я тільки трохи відчищуся й зараз поверну. Момент. —

І побіг швидко сходами вверх, а Меден Керрінтон впялила знову очі в багаття. В очах була тривога. Через хвилину зникла. Джон стояв біля неї, вклонився жартуюче зачемно і подав їй руку, запрошуючи за стіл.

— Я сьогодні дістав багато побажань — говорив, сідаючи. — Чотирьох чи пятьох знайомих заходило до мене зі своїми журбами й оповідали, як завидують нам. Дивно, що кілька малих цифер і досить.

— Чудово! — Пані Керрінтон вхопила себе; біля чоловіка була вона знову та сама завжди — Мерен Керрінтон. — Оце вже десятий рік без сварки ми.

Джон засміявся.

— І наші засади популяризуються. Знаєш, Бенпілей оженився минулого тижня. Сьогодні заходив до мене до бюра. Я вияснив йому кіточко, яка наша система, та як примінювати її, „Як-

що хочеш бути щасливий Бент, сказав я мусиш навчитися рахувати до сто". Опісля я розказав йому, як ми це робимо: просто рахуємо до сто, поки скажемо якесь прикре слово, а якщо котресь з нас обоїх понервоване, обовязком того другого стримувати його. Оповів я теж, які прикрасні висліди добули ми з цього. Чейже це таке просте, голубко, ні. ?

— Чудове! — захмарилися на момент її очі, але через хвилину випогодилися знову. — Знаєш, я ще не бачила таких чудових рож, як оці, що від тебе, Джоне.

— Ти така добра, як оце говориш. Але й оце печене чудово приладжене. Я ще не їв такого.

Обід минув, як завжди, дуже добре і панство Керрінтон знову біля палахкотливого багаття. Меден взяла чоловіка за руки.

— Кінець кінців, воно цікаве, що двоє людей могло видержати десять літ в подружжі й не посварилися ні раз. Правда, Джоне?

Джон притакнув головою.

— Так... в деякій мірі. Бо зрештою треба мати тільки здоровий розум.

— Можливе. Але ж чи не бувало й так, що я гнівалася, що ти був лютий на мене й мені здавалося, що не зможеш приборкати своїх нервів?

— Ні разу, голубко. Неможливе ж втратити терпеливість, коли це при тобі.

— Не кажи цього. Зрештою найбільш цікаве власне те, що воно так було. Десять літ подружнього життя без однієї сварки.

Меден піднялася й відійшла повільно в сутінь. Її руки несвідомо дрижали. В очах горів гострий біль. Джон не бачив цього, повернений до вогнища, що миготало кольоровим полумям.

— Десять літ без сварки. Це щось таке, що ним можна гордіти, щось, що ним можна почванитися перед людьми і...

— Так, очевидно.

В її голосі було щось таке, що Джон швидко повернувся й подивився на неї так, ніби вона сказала святотацтво. В сяйві багаття міг бачити її обличчя, дивно поблідле, скорчене й повне болю. Джон хотів піднятися, але вона різко кивнула рукою.

— Сиди, прошу тебе, Джоне. Я хочу тобі щось сказати.

— Але ж голубко! Ти така...

— Доволі цього, прошу тебе — вхопила здавлено дзиглик, ніби бажала спертися. — Я хочу... я хочу тобі сказати це якнайскорше. Я відїду, Джон — втих її голос.

Джон промовчав хвилину.

— Що ж — заявив врешті. — Якщо це конечне. Очевидно, воно було б краще з огляду на гроші підождати трошки, але якщо ти вже конечно хочеш...

— Джон, я не про це. Я відійду й не верну вже.

— Не... — вдивився в неї довго, вперто, незвичайно здивований. — Якже це, Меден? Я не...

— Я знала, що ти не зрозумієш.

— Не вернеш? Але ж...

— Не верну, Джоне — повторила й голос на цей раз задзвенів гостро. — Мені цього доволі!

— Меден!

— Але ж — кивнула знову рукою, щоби прикипів на місці. — Я зовсім притомна. Це просто: Я була біля тебе поти, поки могла видержати, а тепер піду. Тепер ти для мене гидкий, а в такому випадку, найкраще, що можливе — розійтись.

Усе це вимовила ще холодніше, як досі і гострий голос її врізав його глибоко. Пальці у нього непомітно задрижали, він повернувся й помовчав хвилину. Врешті ніби спокійніше підійшов до свого стільчика.

— Ти втомлена, голубко, виснажена, знервована. Не журись! Все буде гаразд. Скажи тільки, що тобі, а ми вже порадимо. Не має у світі такого лиха, щоб йому зарадити не можна, ти ж знаєш....

— З виїмком цього одного. Ти втомив мене, Джоне. Я хвора з приводу цього!

— Хвора? Втомлена? — подивився на неї. — Хвора...

І знову помовчав довгу хвилину.

— Але ж голубко — заявив врешті. — Не турбуйся про мене. Ти ж хвора й перетомлена. Поговоримо про це завтра...

— Не буде ніякого завтра, Джоне. На кожний випадок не буде його з тобою — засміялася. — Доволі цих десятьох літ. Тепер я хочу кого іншого.

— Ти? — зірвався в моменті на ноги, витягнув руки й корчево напняв чоло. — Ти, Меден?

— Так, я. Так, як оце кажу.

— Мужчини?

— Хіба не думаєш, щоби щось інше.

— Але ж, Меден...

— Отже це твій дозвіл? — набрав відтіні глуму її голос. — Ясно, ти знаєш, що я нічого не зроблю без твого дозволу. Я хочу бути щира до тебе. Ти мене вдержував десять літ. Ти мені давав усе, чого я не забагла, постачав мені стільки грошей, скільки лише може жінка в моїх умовинах вимагати і дійсно, ти дав мені змогу мати гроші на те, що я хотіла зробити у відповідному часі. Супроти цього я таки повинна прохати твого дозволу. Тимбільш, що воно йде про іншого мужчину...

— Ти хочеш сказати — дзвеніли холодом його слова — що візьмеш гроші, які ти заощадила як моя дружина і підеш до цього другого?

— Менш-більш те, Джоне. Це тільки щиро й чесно з мого боку.

— Хто ж це він?

— Один наш приятель. Не бачу потреби виявляти прізвища.

— Ні?

Між словами Джона Керрінтона не було вже перерв. Бліді вуса й обличчя, що в посвіті вогню набирали жахливо блакитного коліру, засклені й грізні очі — це все казало, що він не панує уже над собою.

— Ні? Не бачиш потреби виявляти прізвищ? Це ти кажеш, Меден Керрінтон, але моя думка на цю справу не така...

— Це тобі можна. Але я нічого не виявлю.

— Не хочу. Я сам дізнаюся, не наражуючись на те, щоб стверджувати брехню, яку мені оце скажеш. Дізнаюся!

— Думаю, що так.

— Дізнаюся!

Джон Керрінтон, ідеальний чоловік, кинув вбік дзигликом і станув перед дружиною; пястуки в нього стискалися, а зуби скреготіли, що аж мишка забігала по виду.

— Можеш не журитися вислідом. Я дізнаюся!

— А тоді що? — блиснули дивно їй очі. — Як довідаєшся? Вбєш його?

— Вбю? — зареготався їй в обличчя. — Вбю. За тебе? За жінку, що настільки не почуває своєї гідности, як ти? І робить це, що ти? Вбю? Ні! Мені тільки буде приємно довідатись, що це за людина, що хоче жити з жінкою без душі. Ось що!

— Дуже добрий викрут, Джоне.

— Викрут? Від чого?

— Від браку відваги станути проти того, що вкрав тобі дружину. Ти мав би сили протиставитися йому?

— Ні? — стиснув він знову пястуки. — Слухай! Я міг би мати претенсії до когось тільки тоді, коли б він мені дійсно щ о с ь вкрав. Розумієш, що хочу цим сказати? Я стану проти людини, яка вирве мені те, що має якусь вартість, а не звільнить ще мене від вантажу, від речі, що приссалася до мене пявкою й тягне мої соки; від когось млісно-солодкого, від жінки, яка не має ні крихіточки сили волі, безвільно підпадає під намову першого-ліпшого підлесника і втікає з ним, як авантюристка, тільки тому, що він наговорив їй всяких дурниць, які влізли на язик? Я протиставитисьму тільки такому злодієві, який справді щось мені вкраде — розумієш? А що до тебе — кивнув головою вбік дверей — можеш йти, коли хочеш і куди хочеш. Чим швидше це буде — то краще. Як я женився з тобою, я думав, що ти жінка. Через цих десять літ, що ми їх прожили разом, я переконався, що ти якась безхребетна, безвладна й безвиглядна людська маса. Я не сподівався цього, але повинен був знати, що так воно буде. Це одинокий можливий вихід, одиноке закінчення з такою людиною, як ти. Опір? В тобі? Сила характеру? Нема! Ти така, як ґалярета. Це одиноке слово, яким можу очеркнути тебе, одиноке...

Враз урвав, припинивши віддих... з подиву. Тепла мала істота стояла біля нього, обіймила його руками за шию і цілувала раз пораз.

— Ох, Джон, ти чудовий — виговорила одним віддихом — справді чудовий! Я...

Хотів відіпхнути її, але не зміг. Дивувався щораз більше. А вона говорила дальше і слова її захоплені та розбуджені, ринули, як потік.

— Це, що ти сказав про мене — ґалярета — це власне те саме, що я думала про тебе. Що ти ґалярета. Але це неправда, Джоне! Ти...

— Прошу тебе... — намагався вирватись з її обіймів, але Меден тримала його міцно і в її голосі дзвонила втіха.

— Тепер я вже не піду, Джоне. Мій „інший“ мужчина прийшов до мене, той „інший“, якого я так прагла?

— Ге?

Це було одиноке слово, що зміг його вимовити. Стояв, видивившись на неї, безвладно опустивши руки здовж тіла, з відчиненими вустами, з гнівом, здивуванням та тривогою на обличчі водночас. Мягкі, теплі руки затискалися в нього на шиї щораз міцніше.

— Поцілуй мене, Джоне, прошу.

— Н-ні.

— Ти ще не зрозумів. Я просто хотіла тебе змусити сказати це, що ти сказав. Це був одинокий спосіб, який я піднайшла? Не розумієш? Я не бачила іншого способу, щоби тебе змусити посваритися зі мною, забути за те вічне рахування до сто, поки скажеш слово, до... до... Джоне, поцілуй мене! Я нікого в світі не кохаю крім тебе. Присягаю — нікого, нікого, Джоне! Ти ще не розумієш? Я... я... — заплакала — я просто не могла, не могла цього довше терпіти...

— Не могла терпіти? Чого не могла терпіти?

— О, всього, Джоне. Це неможливе, щоби все було завжди без соли й перцю. Це неприродне. Це так мене дражнило, що я була півбожевільна.

— Що воно значить? Не розумію, не знаю, про що тобі ходить, Меден. Сіль і перець? — бульботів здивовано.

— Власне, Джоне. Обніми мене. Не хочеш? Я прошу...

Вхопила його руку й поклала собі на рамя. Рука повисла на хвилину й опала знову. Але вже не виривався так, як досі, з її обіймів.

— Скажи мені, Джоне, чи це тобі сьогодні вперше прийшло на гадку, що я ґалярета? — спитала промовчавши хвилину.

Джон заперечив головою, не кажучи цього словами. Меден була з цього ніби задоволена. Поцілувала його.

— Не дивувався ж ти часто сам собі, як воно дійшло до цього, що ти одружився зі мною? Чи не було тобі дивне, що в мене неможливе було навіть насварити на нашого склепаря?

Не думав ти про це? А я власне думала. Я розважувала, як ти можеш кермувати своїм підприємством, відки в тебе стільки сили волі, що можеш відправляти своїх співробітників, бо тієї волі не бачила я в хаті. Я намагалася розлютити тебе, рознервувати, а ти рахував тільки до сто.

— Ми ж так умовилися — відповів байдуже.

— Це було саме найгірше і мене лютило, що ти дотримував тієї дурної умови, Джоне — глянула на нього швидко. — Скажи: І ти був через увесь той час, відколи ти жонатий, дійсно щасливий?

— Я? — урвав і стиснув на момент губи. — Якщо маю бути щирий — то ні. Ні!

— А чому?

Знову мовчанка.

— Менше про це!

— Але ж я хочу знати, чи з тієї самої причини, що я була нещаслива? Чи тому, що завжди було одне й те саме, вічна одноманітність, цілий час цукор, цукор, цукор й ніколи ані краплини гірких солодощів? Це була причина, Джоне? А я була нещаслива! Я завжди знала, в кожному менті, що ти робитимеш. Точно до мінути могла я сказати, коли ти вийдеш з хати, коли зателефонуєш до мене, коли повернеш у вечір. Я знала, про що говоритимеш в обід. Я знала точнісінько, що скажеж і що пічнеш. А знаєш Джоне, жінка може говорити, що хоче, щоби так було — але в дійсності — це брехня. Жінка хоче чоловіка, що в більшості був би добрий для неї, але час до часу був — не був добрий. Не можемо ж бути постійно „надлюдьми". Це противне нашій природі. Десять літ ти приходив точно на обід. Я навіть не могла мати тієї приємности, щоби тебе висварити, коли ти спізнишся. Я... — поглянула на нього й очі їй заяріли новою гадкою. — Джон, чи ти завважив будь-коли, як буря відсвіжує повітря? І як душно буває перед бурею? Ми ніколи не мали змоги переконатися, як воно гарно, коли розійдуться хмари. Ми бачили завжди тільки сонце й сонце, аж врешті посліпли від нього й тепер не бачимо нічого.

Вірвала і розяснилася. В очах Керрінтона лиснуло зрозуміння. Втома з його обличчя зникла, на її місце зайшло щось інше, щось таке, чого Меден уже багато літ не бачила. Підніс поволі руки і пригорнув дружину до себе. Цілував її міцно, не відриваючись. Вантаж десятьох сірих, одноманітних літ зсувався з нього, а коли дивився на них тепер, виглядали йому на якісь рівні, пусто-монотонні долини. Мягка рука діткнула його виску і застигла на ньому.

— Ми були, як хмиз отой, Джоне.

Він підтвердив головою й поцілував її знову. Опісля нагло побіг по сходах вверх. Вона чула здивована, як шукав за чимсь в кімнатці на поверсі, відчиняв й замикав з лоскотом шуфляди і бурмотів щось. Відкашельнув. Другий раз. Голосніше. Врешті кинув у низ голосом, в якому дзвонила втіха, голосно:

— Меден, де до біса мої сорочки?

В низу в кімнаті. Меден усміхнулася так, як сміється жінка, що боролася й перемогла. Інстинкт впевнював її, що чоловікові ходить не так про сорочку, як про змогу робити те, що через тільки літ хотів робити й не міг, бо на перешкоді цьому стояла „система“, якої тепер, на щастя, не потребував уже респектувати. Тепер їх життя спиратисьме на інші основи — кращі, простіші і природніші, поруч яких правдива любов триватиме і в соняшному сяйві невисказаного щастя і в негоді буденних непорозумінь. Меден підбігла до сходів і крикнула з блискучими очима сварливим голосом:

— Там, де були завжди, в третій шуфляді в шафці; потурбуйся й пошукай!

Пять хвилин пізніше переходила якась людина побіля хати Керрінтонів. Мимоходом не могла вона не заглянути у вікно, крізь яке побачила в вітальні двоє людей, що сиділи перед ватраном. Сиділи, притулившись до себе головами, як двоє щасливо закоханих задивлені в палахкотливе полумя. Людина зідхнула завидно:

— Ці мають систему! — сказала до себе й потюпала дальше. — Найщасливіше подружжя в цілому місті!..

Ярослав Курдидик.

До Нової Землі.

Відчепіть якорі й відіпхніте судна!
На широкі й борунниї хвилі —
Нехай море гуде — а ви сміх на уста! —
Хай кориться ввесь світ вашій силі!..

Підтягніть паруси і за вітром на схід
Шлях за вами хай блисне, як срібний —
Перегляньте ще раз — чи залога сильна
І відкиньте усіх непотрібних!..

Тільки сильних беріть, в кого юна душа
Тільки тих, що в них очі, як з грані!..
Бо дорога важка — міліони верстов —
І далеко від ночі до раня!..
Підтягніть паруси — і до маштів що мить!..
А мязи хай дзвонять акордом —
Кругом море гуде — а ви сміх на уста!..

І то сміх очайдушний і гордий!..

— — — — — — — — — — —

І судна, як кинджал, розтиняють борун
Й напялись паруси, як тятиви...
В міліонах сердець — До Нової Землі —
Везем буйні, квітчасті пориви!..

Ярослав Курдидик.

Сини.

Цю хатину, що стоїть самотою при шосі, на яких три верстві од Галича, дуже добре видно, коли ви їдете залізницею зі Львова до Галича і наближаєтеся до стації.

А як колинебудь проїздитимете шосою, не забудьте туди повернути. Там зустрінете дуже симпатичну, стареньку, сиву бабусю. Коли ви розговоритеся з нею, вона більш як певно запросить вас за хату в садок, а там ви побачите широку могилу обсаджену рясно квіттям, а на ній високий хрест з написом:

— „Своїм синам-соколам, що полягли за Україну-Матір“.

Тай полягли вони, таки біля власної хати.

Молоді були, високі, смагляві, як степові орли.

Здавалося, що постаті їхні були од стіп до голови викуті з бронзу. Одному було тоді 16, а другому 14 років. А були майже рівні ростом.

Так розказує вам стара матір і в той мент, як говорить про них, блукає сивими старечими очима гень-десь далеко по широких полях...

Може бачить їх тоді, як малими ще бігають по леваді, що розкинулася пестрим ковром перед її вікнами і збирають для неї квіття..,

— Старший називався Осип. Цей бувало, ще малим зробить собі кріса з дерева, збере сільських хлопців на пасовищу й гукає срібним голоском:

— „До столиці нашої колишньої — за мною хлопці... Гей нумо що сили до баштів!..“

— А я дивлюся на його мале смагляве личко, що насупилося од завзяття й кажу собі:

„З нього то певно буде колись вояк...“

І оттак очима я при ньому, а думкою при Михайликові...

А тамтой був інший. Тихий, смирний та мовчаливий — а очі мав такі сині як небо, як дві китиці синіх блакитів...

Батько ще таки малими одумер їм і я їх виховувала сама, як могла, але чесно. Бувало завжди кажу їм: — „Сини мої кохані, любіть в життї дві речі тільки: Батьківщину й Матір...“

— На Зелені Свята минуло дванадцять років, як померли мої сини таки недалеко од рідного загону. Оттам, де шоса повертається у право... І показує тоді старушка худою зморганою рукою на шосу, що вється білою стрічкою поміж зелено-кучеряві поля,

— День був тоді такий гарний, що жити хотілося. Довкруги сонце до землі золотим цілунком прилягло, а поля шуміли й шуруділи, як море...

Десь вже перед самим вечором почали більшовики стріляти на галицьку стацію і на міст. А в мене на подвірю і в саді хмара стрільців. А всі такі гарні й молоді як мої сини — й кажуть до мене:

— „Матусю, більшовики до Галича підходять“.

А мені, знаєте, од того слова „більшовики“, ляк на душу й серце наляг.

— „Але ми не дамося“ — каже один, мабуть старшина. Будемо, як личить стрільцям, боронити й захищати галицьку столицю. Нехай наші предки, що лежать там високо на галицькому замчищі, бачуть, що ми може хоробріші од них“.

— А сини мої обидва слухають й бліднуть чогось.

І вже тієї ночі я майже не спала. Сини так і відразу пристали до стрільців, як до братів. І один і другуй пробують, як то стріляти з кріса, як баґнета насаджувати й як боронитися, коли воріг несподівано наскочить зі заду.

— Десь над раном, як зморив мене сон стрільці до приступу пішли. Вийшли так тихо, що я й не чула коли. А з ними й сини мої пішли.

Казав старший Осип: — „Піду з вами, панове стрільці й не пущу наїздників на свій загін“.

— А молодший собі каже: — „Якщо ти йдеш — брате захищати грудьми рідну землю, то й я піду з тобою...

(Так вже мені потому стрільці розказували).

А я спала й крізь сон бачила те все, що вони робили.

Дав їм старшина по крісові й каже:

„Добре молоді добровольці, візьму вас. До відважних світ належить!..“

І пішли зі стрільцями у розстрільній під галицьку стацію.

— А бій був тоді страшенний. Більшовики конче хотіли добути стацію й міст.

Земля дрижала, як у судорогах ціле до полудня, а дими сонце заступали. Потім пішли стрільці в атаку і хоч впала їх тоді трохи не половина, одперли більшовиків. Не пустили клятих до столиці.

І сини тоді мої обидва у бою лягли...

Памятаю, десь вже з полудня місця собі не можу найти. Бюся болізно — безрадна, як риба об лід. У мізок впилося як пявка одне питання тільки:

— Гей, де ж то сини мої?..“

А тут, дивлюся, шосою незуть їх стрільці. В Осипа голова на двоє розчавлена а Михайликові двічі баґнетом пробили груди і вже в дорозі, як несли до мене, помер.

Я дивлюся на їхні бліді обличчя й не плачу.

— Великий біль сльози одняв.

А старшина підходить до мене й каже:

— „Матусю — чесно ви виховали синів своїх. Вони не осоромили рідної землі і хай вона пером ляже їм на груди. Хай прийме їх у свої обійми земля — яку вони чесно боронили...“

І похоронили їх таки самі стрільці. Оттутки, як бачите, під цими трьома дубами. Тоді вони, ще малими деревцями були — а тепер вже дуби розлогі. І сплять сини мої кохані у їхній тіні...

І старенькій вже тепер бабусі сльози сріблом з очей ллються.

Але враз вона отирає їх нервово, простує свою життям пригнену постать і говорить якимсь дивним, дзвінким, мов не її голосом:

— „Але на крові їхній, ще сильніші тепер ростуть. І так бачу, як будуть проїздити поруч моєї хати шосою, злізуть з коней і прийдуть поклонитися їхнім чесним тіням.

— „Так чує моє материнське серце, що прийдуть і то незабаром вже...“

В червні 1932.

Улас Самчук.

Волинь.[1])

— Просимо, просимо! — почали обзиватися з гурту дубові голоси. — А так. Справді. Чого його ото товчись на місці, — і як загомоніли сотні людей нараз та ще й ріжніми голосами, то вийшло щось, чого й сам дідько лисий не второпає... Але зі всього видно, що Матвія всі хочуть вибрати...

— Люди добрі! — почав Матвій. Послухайте, що я вам скажу. Ви ж всі добре знаєте, що мені тепер не випадає брати на свої плечі усієї ж праці. Хай йому чистець. Це ж не те, що було при купівлі Осовця чи Лебедщини. Тоді я по кілька десятин брав, мав клопіт зі своїм, то в одно вже міг дещо й для інших зробити. Не те тепер. Я ж звязався купівлею десятини коло дому. Тепер я не знаю, чи то вистарчить на це все у мене соку. А як візьму тут що, то не більше пів десятини. Ну от і посудіть. Є мені рація вплутуватись так у це діло. Ні, я таки не можу. Радий би, та не можу. Хай це все перейме на себе дядько Мартин, або Дамян, чи Конон.

...і Матвій безпорадно розводить руками та знизує сутулуватими плечима.

Громада насупилась хвилевою мовчанкою. Дядьки почухували потилиці, попльовували... Видно — міркують. Воно то, либонь мусіло б уже розпочатись, та на яку його ступиш?...

Гармідер, що буревійно, після таких мовчанок зривається, бо кожний надумавшись, хоче висловитись, заборсив справу ще дужче. Нарешті до слова прийшов старий Кальчук, що деякий час щось радився з Мартином. Це є високий, тонкий, довгошиїй, з орлячим носом дядько, що завше досить до речі міркував... Він виліз на якесь підвищення і глухим, горловим голосом почав, що, мовляв, коли громада щось хоче зробити, то ніколи шовки воду в ступі, а треба рішати діло. Тут, мовляв, є люди з обох частин села „панської“ та „казьонної“[2]), а це значить, що нам не тяжко розбитись на дві половини, а кожна половина хай ви-

[1]) Гл. „Дзвони“ ч. 1, 2, 3, 4, 5, і 9 1932.
[2]) Поділ, що лишився від паньщизняних часів.

бере собі двох уповноважених. Ми тут не прийшли, щоб даремно пащекувати, але діло робити. Ось уже темніє, та й погода міняється. Хто його відає, що буде завтра. А тут ось ходить про те, щоб вибрати нам двох, або чотирьох людей. Як собі громада хоче. Коли ж дядько Матвій одмовляється, то є ще інші люди, але він так міркує: коли громада хоче, щоб був Матвій, то хай це виразно заявить,... Коли ж дядько Матвій чується для себе не в силу задарма працювати й сперечається, то по моєму має рацію. Хто б з нас хотів на себе переймати чужі клопоти і нічого за те не мати. Нас тут кілька сотень люду, а чоловік бере тільки пів десятини. Ото ж, люди добрі, хто до чого, а ми до діла. Діло завше потрібує ділових людей, а Матвій мужик з толком. Як собі хочете, але він вважає, що людям оплатиться все, коли б навіть наш вибір був звязаний з деякими видатками. Ви подумайте тільки, як вів він справу з Лозаревичом. Хто то знає, той скаже, що я кажу правду. А що мав зате? Крім ріжніх страт — нічого. Навіть доброго слова подяки не дістав. А скільки то треба походити, часу згаяти, витратитись. То до Житомира, то до Києва. Хто це все робитиме? Ну? Що ж люди мовчать? Правду кажучи, воно нікому неохота оббивати панські пороги, та що поробити? Хтось таки мусить. Він рубає просто. Дядько Матвій піде. Але за це мусить бути йому заплата. Сам він хоче брати пів десятини, а наше товариство має додати йому другу півдесятину і шабаш... І як що всі згодні, то перейдімо на Шинківці до банку і там зробимо списки людей та підпишемо уповноваження. Згода? Ось вже тьма...

Громада щось загула. Але тут десь чорти вирвали Мотрю Несториху. Ця низенька, грубенька баба, що виглядає на обтятий капустяний качан, вже давно поривалась з юрби, щоб щось сказати. Але до цього часу не прийшла до слова. І аж тепер вирвалась наперед і задзеленчала:

— Ой, Господоньку, Господоньку! І кому ми маємо кланятись, і кого просити? І на що ми маємо ще комусь землю викуповувати. Чи ж то у нас тих грошей стільки, чи не треба чого іншого, як Матвієві землю купувати? Ось так... Тому півдесятину купи, тому могорича, а тому те, а тому се, а собі облизня. Різало йо-ма, ви люди, не знаєте, як помер мій Нестор, то лишив мені дві грядочки поля та копицю дітвори... А що я з тими бахурами?... А звідки? А як? Най старій — тринадцять, другому одинадцять, третій девятий пішов, четвертому...

— Тю на тебе, дурна бабо! Свят, свят, свят! Втихомирись, — загукали на Мотру.

— Треба було менше по ночах, а більше в день працювати — докинув хтось.

— Дурна, дурна! — верещала Мотря. (А голосок у неї високий, ріжучий). Завше дурна, коли ходить про твою кривавицю... Не бійсь, он тому багатієві так на, а тобі ночами витинають... То є таке „правленія“...

— От-то-то! Вискочила одріпуха — перебила Мотрю баба

Велітка. — Дуже ти тямишся у всяких справах, а борщу людського не вдаси зварити.

— Ох, мені, людоньки! — сплеснула руками Мотря. Дивись! А тобі що до цього?... Зубата яка! Тьху, на твою голову. Я ще любого чоловіка за пояс заткну...

— Го-го-го- затертотала юрба...

— Вже Несторові костурі забула. Як стикне тебе, то тициш, а терпиш — докинув котрийсь...

Знов регіт.

— Стало бути, що тут бідній людині і слова „нидзя" сказати — вступився хтось за Мотрю.

А почувши це, Мотря своїм голосочком таку завела, що хоч вуха затуляй.

Іван Гуца, який десять років служив в якогось там графа за льокая також слово вставив...

— Несогласни, несогласни... Не будемо комусь землі купувати. Досить і своїх злиднів...

А одягнутий він у старосвітський, цегляної барви фрак... На животі ланцюжок мідяний теліпається. Годинник вже тому пять років, як не йде, лежить на дні у скрині, але ланцюжок ще цілком добрий...

Почалася справжня колотнеча. Мотря тарахтіла, розкидала куцими руками, била кулаком в кулак перед самим носом Велітки, такі кунштуки, що ой-ой, викидала. А Велітка і собі не пасувала. Обидві верещали, сукали одна другій дулі, але ні та ні друга не знали, що кричать і не слухали одна другої.

І коли дійшло напрудження до такого стану, що обидві почервоніли і їм забивало дух, не лишалось бабам нічого, як вчіпитись одна другій пазюрами у коси і так напираючись вони лишень янчали.

До них ще прилучився весь бабський актив... Одні за Мотрю, другі за Велітку, але партія останньої переважала. Чоловіки надривали з реготу животи і до бійки не втручались. Тільки Іван Гуц та ще кількоро йому подібних забігали, то звідти, то звідти, щоб і своїх пять грошей до загальної бійки підкинути... Скоро Мотрі потікла з носа юха... Хустина її злізла на праве ухо, як у якого козака... Вона боронилась дуже уперто, але Велітчина партія так налягала, що витримати було годі.

Палюк Іван Гуц якось запіткнувсь, полетів, а на нього звалилась ціла купа баб і він на ціле горло верещав...

Бачучи таку картину Матвій сплюнув і відійшов на сторону. За ним вийшли Єлисей, Харитон, Ковальчук, Мартин і з пару десятків інших...

— Ходімо краще просто до банку... Хай чубляться — сказав Матвій.

І чоловіки відійшли. За колотнечою та пітьмою, (бо уже вечоріло) бабня не помітила відходу чоловіків і коли партія Мотрі була переможена, коли на полі бою лишились тільки пошматовані хустки і тощо, і коли не один дядько голосно сякав носа,

а Гуц вирівнював потурбовані ребра, то ні одного з поважніших господарів на місці вже не було. До того вибіг з покоїв той саме тоненький, що розмовляв з Матвієм, панок і заявив, що як не втихомиряться, то він скаже випустити на воюючу масу собак. Це вплинуло.

Оглянувшись сюди, туди і зобачивши, що навколо вже нікого не видно з „отих главарів", Мотря заверещала і затурбовалась, що „вони" втікли і хочуть без неї зробити списки...

— Аа, дивись мені його! — Повтікали різун їх матері! — і мерщій посукала куцими ногами плутаючись у довгій роздертій спідниці в напрямку Шинковецького кутка, до банку. За нею почимчикувала уся її варта. А решта, кому не треба було йти, „записуватись" і які прийшли собі так задля розваги, пішли до дому.

Іван Гуц клецаючи задріпаними крилами фраку, які сягали йому майже до пят, пошкандибав і собі до банку.

Починав накрапати дощ.

* * *

Списки складали до півночі... Будинок кооперативного банку не вміщував таку спусту народу, а тому всі, хто прийшов найпізніше, мусіли чекати на дворі та киснути під дощем. В числі останніх опинилася розуміється і Мотря Несториха. Вона пробувала була і тут бунтувати, але їй досить впевнююче заявлено, що коли не втихомириться, пошлють її під три чорти... Після чого нічого іншого не залишилось їй, як втихомиритись і шмиргаючи носом тихо плакати собі в кулак...

— Вони хіба знають оті камлії, оті... оті тюхтії, що мене болить? Вони хіба можуть знати? А відки їм це знати? Віддалась за оту каліку, отого чортового горба Нестора. Смердів, смердів, хирляв, хирляв і одно тільки знав що ночами спати не давав, та дітей робив. А тепер. А тепер маєш. Він там зогнив, а ти тут з дітьми з голоду пухни. Коли б яку півдесятку набути, думаю. А тут хіба за тими багатіями, що попнеш... Клуньчину думаю продати, ялівку продати, яблук з пару десятків пудів продати, може б воно чоловік зігнав на ту півдесятину... А і без клуньчини біда. Де тоді яку мізерію, що Бог дасть зложити? А як то тяжко прийшлося поки її злабудали. Плечі нераз облазили від носіння з Бущенщини кроков та бальків. Все на плечах виносили...

— Ой, видно та баба хоче дістати по мармузі, заявляє хтось зпереду з натугою, повертаючись назад...

— Чи вам, тітко, часом Бог дасть, не заціпить?...

— Ага! Заціпить — було її останнім протестом. До півночі чекала і плакала вже мовчки... А вписали її на півдесятину десь в середині. Матвій, який керував списом люду витягнув її до переду і перед її очима на якомусь 74. чи 5. місці вписав її... Але до дому вона пішла, аж коли розійшлися всі. Ще візьмуть та й одурять. Ні, вона вже краще сама допильнує. (Прод. буде).

Н. Королева.

На могилу Вчителеві.

(З приводу 20-х роковин з дня смерти).

Стати за ученицю Миколи Віталієвича Лисенка та ще й втриматись на тому становищі довший час — було зовсім нелегко. Бо ж М. В. єдиний з-поміж професорів музики в Київському Інституті дівчат-шляхтянок має право сам вибірати собі учениць, тоді, як іншим їх просто призначали. Лисенко ж відзначав у списках тих інститутоќ, спочатку їх не бачивши, котрих погоджувався вчити. Одначе це ще не ґарантувало, що ті учениці так і залишаться в нього до кінця року, чи аж до кінця шкільного курсу: часами після якоїсь лекції М. В. повідомляв директрису, що він відмовляється вчити ту чи іншу дівчину.

— Не здібна? Не хоче працювати? — допитувалась директриса.

— Ні, я цього не говорю, — делікатно відповівав М. В. — тільки я її не можу вивчити. Хтось інший напевне...

І ученицю „передавали“ іншому професорові.

В чім був секрет цих незрозумілих „примх“ славного музики, — ніхто не знав. Одначе жартували, що М. Л. вибірає собі лише гарненьких учениць. Та це не була правда, бо ж вибірав він їх поза-очі, дійсно мав між вибраними й зовсім негарних, нарешті мало хто міг в молодих літах враз так споганіти, щоб за кілька лекцій втратити шанси на вчення у Лисенка. Так само не оправдувало й припущення, що М. В. набірає собі лише найздібніших та найпрацьовитіших. Бо ж тоді я б напевне не була довго в нього в науці, не раз таки від нього чувши:

— Ой, ледача ж ця дівчина! Ледача!...

А я легко й швидко „читала ноти з аркуша“, а тому здебільшого й не приправляла завдання, бувши певна, що якось таки викручусь.

І от, лише сьогодні, коли згадую про це, немов би мені розвиднюється й стає зрозумілим, чим керувався М. В. при свойому „доборі“: Вітковська, Тарновська, Сваричевська, Омельницька, Борковська... — от призвища інститутоќ, що вчились у Лисенка. І не пригадую ніякого суто московського чи німецького, дарма, що їх була велика більшість,..

Лисенкові лекції відбувались не в клясовій кімнаті, а в першім покою інститутської книгозбірні. Була це велика, напівпорожня світлиця: в одному куті — полиці зі словниками та інформаційними книгами, в другому — рояль. Крім того, — стіл та стілець бібліотекарки, замість якої на час лекцій М. В.-ва сиділа, плетучи панчоху або шаль, премила, білоголова, вся наскрізь старовинна постать — Олександра Максимовна, не то — Новицька не то — Савицька. Мала вона за обовязок лише бути присутньою на лекціях М. В-ча, більше нічого. Чому, коли у ніякого іншого

професора не бувало такого „присяжного свідка“? Найпевніше, що була це форма своєрідної „цензури“ чи догляду за „сепаратистом“ чи за „тенденціями“. Одначе, коли це дійсно було так, то „цензор“ мало надавався до своєї функції, бо М. В. здебільшого звертався до Олександри Максимовни по українському й дуже з нею приятелював.

Одного разу я своїм звичаєм прийшла на лекцію непідготовлена. М. В. помітив це з першого акорду й, що напевно вже був чимсь раніш роздратований, — зненацька розгнівався на мене.

— Та що ж ви, власне, робите? Хіба ж ви не мусите вправлятись що-дня? Ну, що? — він смикнув за ріжок моєї теки, повної всяких нот. Мабуть тека була погано завязана, бо вона розтулилась і з неї птахами розлетілись по всій бібліотеці білі аркуші. М. В. підхопив деякі з них. В його очах зявилось здивовання, що враз перейшло в лагідний, приязний настрій. — То ви це співаєте? — запитав він, звертаючись до мене поперше по українському.

То була його композиція: — „Нащо мені карі очі“. За нею вийняв з купи нот — знов свої: — „Ой, одна я, одна“. А переглядаючи далі, знову натрапив на українські тексти.

— Так ось чим, панночко, бавитесь, замість вчити вправи, — вже жартував маестро. — А я бачу: ледача дівчина, дарма, що чорнобрива!... А ну, заграйте ще раз,

Тепер, схвильована несподіваною пригодою й незаслуженою ласкавістю професора, я враз почала збиватись в темпі. Микола Віталієвич, помагаючи мені тримати такт, підспівував без слів мельодію пєски. За якусь хвильку, він відкинувся на спинку стільця й заспівав словами:

— „Зоря з місяцем над долиною зустрічалася“...

Я здивовано обернулась: мій ласкавий професор, заплющив очі й, пишучи пальцем в повітрі невидимі ноти, співав.

В першій хвилині я не догадалась, що маестро виборсався з марудної шкільної праці й полинув

> ...на Пегасі невгоковканім аж там,
> Де мрія сяйвом семибарвним світить,
> Де з землею небо єдиниться
> І де не знаєш, що є, а що — сниться“...

Але я глянула на Ол. Максимовну й зрозуміла. А тим часом М. В. легенько відсунув мене від рояля, взяв акорд і заграв нову, прекрасно-траґічну, з обірваними акордами мелодію

...„До білої зорі дожидалася... Не діждалася“...

Моя пів-години скінчилася. З-за дверей виглядала слідуюча з черги учениця, що мала грати за мною. М. В. спинився, провів рукою, попрощався з Ол. Максимовною, попрощався зі мною, перепросив ученицю, що чекала черги, похитуючи в такт головою, пішов до виходу.

Так я була присутною при народженні прекрасного романсу.

З того часу М. В. ставився до мене, як до знайомої. Розпитував про мою родину, про моє походження, а одного дня

приніс мені написані його власною рукою ноти — „Зоря з місяцем“. Вгорі був надпис: „Моїй учениці...“

Я зберігла Лисенків автоґраф серед моїх улюблених зшитків, котрі завжди мала при собі. Та на початок війни, ідучи на фронт, побоялась я взяти ті ноти з собою, а лишила на схованку свойому батькові, що за тих часів уже був у приязних відносинах з славним Музикою, котрий відвідував нашу хату.

Біжать роки, як хвилі. Давно вже нема між живими мойого Любого Вчителя. Нема вже тата. Нема й тих нот. Лишилася тільки сама згадка. Яскрава й жива та свіжа, мов невянуча квітка. І так хочеться кинути з неї пелюсточки ароматні скромною офірою на далеку могилу Великого Маестра. Най летять вони на Байкову Гору, як летіли з рук давніх Геллєнів дорогим їхнім тіням в Елізіюм, як плили з рук давніх українців до далеких „Рахманів“...

Джованні Паніні

Спомини та розважання про Лєніна

(Оцінка більшовизму)

Славний сучасний італійський письменник видав в Парижі свій черговий останній твір роман п. з. „Гог“, в якім дає прекрасну і влучну характеристику багатьох сучасних літературних, фільософічних, політичних і суспільних напрямків. Герой повісти, американський міліярдер Гог разом з автором блукає по світу і навязує розмову з визначними постатями сучасної Европи, в яких і виступають оцінки зґаданих напрямів. Розділ того роману, що подає розмову Ґога з Лєніном, ласкаво переложив для нашого журналу і переслав о. В. М., Редемпторист. Ред.

Вганяв я майже цілий місяць, але вкінці вдалося мені діпняти свойого. Прибув я до Росії виключно в тій цілі, щоби пізнати того чоловіка, та не хотів я відізджати, розуміється, не побачивши його. На мою гадку він є з тих 3 чи 4 осіб живих, яких вартно послухати. І щоби дістатися до нього: коштувало воно мене чи не 20 тисяч долярів — дарунки жінкам комісарським, могоричі преріжні червоно-армейцям, жертви на сиротинці, тощо; але не жалую тієї розтрати. Чутка гомоніла тоді, що Володимир Ілїч занедужав, перемучився, і приймав він лише своїх інтимних. Не мешкає він уже у Москві, але у сусідному селі, у старій поміщицькій оселі. У пятницю вечором поборов я послідні труднощі; телєфоном дістав я вістку, що мене очікують у неділю на приняття.

Між іншим сказали Лєнінові, що мої капітали можуть стати у добрій пригоді „Неп“-ові у його важких починах, і він згодився прийняти мене. — Привітала мене його дружина, тов-

стенька мовчалива особа. Вона змірила мене своїми очима як та сестра милосердя новоприбувшого хорого до шпиталю. Застав я Лєніна на маленькій веранді. Сидів він за великим столом, вкритим широкими аркушами паперу. Я мав враження, що бачу перед собою нещасного засудженого на смерть, якому ще лишилося тих пару годин життя, а він їх переводить на якихось там нісенітницях і забавах. Голова його, всім добре відома, типу монгольського, здавалося, вирізана була зі старої головки сухого сира, але мягкого. Два зловіщі ряди зубів виблискували з-поміж обридливих уст. Череп його голови, широкий, лисий подобав на варварську урну, вирізану в чоловій кості якоїсь там потвори найденої в геольогічних розкопках. А обидвоє його очі, гей того нічного птаха: хитрі, хижі, слідкуючі чигали за кровю залятими повіками. В руках держав срібний олівець та грався ним розсіяно: пізнати ще було, що ті руки були колись грубі, шорсткі, руки мужицькі, а тепер висохли. Ніколи не забуду тих ушей немов з кости слоневої, що виставали, неначе перед великим мовчанням хотіли б ще переняти послідний відгомін світу... Перші хвилини нашої стрічі були для мене радше неприємні. Лєнін силкувався зважити, оцінити мене, але так ніби розсіяно, якби сповняв він якийсь там обовязок, про який більше не треба буде журитися. І я перед тією змученою, зівялою маскою: я не мав більш відваги ставити йому ті питання, для котрих прийшов. Якось пробелькотів я, мимоходом комплімент за велике діло, якого доконав він у Росії. Тоді лице те завмерле вкрилося зморщками, неприємними гримасами і засміявся він саркастичним сміхом.

„Але ж, все було зроблене перед нами вже, скрикнув Лєнін з такою ненадійною жвавістю, майже жорстокою! Чужинці і дураки думають, що ми тут створили щось нового. Це груба помилка засліплених буржуїв! Більшовики тільки одобрили та розширили режім, заведений царями, одинокий, що відповідає російському народові. Не вдалобися правити 100-міліоновою худобою без кияки, без шпігунів, без тайної поліції, без терору, без стричка, без воєнних судів, каторги, тортури. Ми тільки змінили клясу, що опирала свою гегемонію на тій системі. Де колись було шістдесять тисяч шляхти, і може сорок тисяч грубих бюрократів — всего сто тисяч осіб — нас сьогодні майже два міліони пролєтарів, комуністів. В тім є поступ, великий поступ: бо ж тепер упривілєйованих є в десятеро більше, але проча величезна частина населення, девятьдесять вісім відсотків в тій зміні майже нічого не зискала. Будьте навіть певні, що населення в тім зовсім зовсім нічого не зискало і того властиво нам треба, того я бажаю, що впрочім є зовсім неминуче. — І Лєнін почав сміятися притишком, як той купець, що Вас обдурив і весело глядить на Ваші плечі, як відходите. — Алеж в такому разі пробурмотів я, і Маркс, і поступ, і проче?.. Лєнін споглянув на мене зовсім здивовано: „Вам чужинцеві, впливовому чоловікові, я можу все сказати: ніхто і так Вам не повірить. Прига-

дайте лише собі, що сам Маркс нас навчив, що всі ті теорії мають лише чисто уроєну вартість, вартість орудника. Положення Росії та Европи було і є таке, що я тільки комуністичною ідеольогією міг послужитися, щоби діпняти своєї цілі. В іншім краю, в іншій порі я інакше поступив би. Маркс був собі лиш жидом буржуєм, перенятий англійськими статистиками, і тайний оборонець індустріялізму. Бракувало йому змислу варварського, і ось тому був він лиш третиною справжнього чоловіка. Це була голова пересякла пивом та гегеліянізмом, в яку приятель Енгельс втрискував деколи пару геніяльних думок. Російська революція приносить пророцтвам Маркса повне заперечення, не признання. Бож комунізм побідив якраз у краю, де майже не має буржуїв. „Люди, пане Гог, це боязливі дикуни, якими має правити, володіти також дикун без скрупулів, і я є такий. Проче — то лиш балаканина, література, фільософія та музика для безглуздних. Але ж дикуни подібні до злочинців, тому й найвищим ідеалом кожного правительства є в той спосіб правити, щоби край подобав на вязницю. Стара „каторга“ царська — це послідне слово політичної мудрости. Подумайте над тим, а побачите, що життя, яке найбільше надається здебільшого для людей: це життя покутника-злочинця. Такі люди несвобідні, але остаточно позбавлені всякого риску, всякої нудьги, на яку терплять люди відповідальні; вони в такім положенні, що майже не можуть більше коїти зла. Скоро тільки чоловік входить до вязниці, він мусить силою обставин провадити там життя невинне. Окрім того не має він там ні клопотів, ні журби, бо ж інші люди думають і правлять на його місці, він працює тілом своїм, а духом відпочиває. І він знає, що кожного дня, навіть якби не працював, навіть як би захорував, буде мати що зїсти, де виспатися, не маючи клопоту, якого дізнає чоловік свобідний, щоби роздобути собі що днини хліба, та ліжко що вечора. Моя мрія: це перетворити Росію у великанський будинок-каторгу. І не думайте, що я так з егоїзму говорю, ні.

Лєнін замовк відразу і почав оглядати рисунок, що мав перед собою; представляв він, здавалося мені, якусь палату, високу як вежа, подіравлену безчисленними круглими віконцями. Я відважився видобути одно з моїх питань: А селяни? — Я ненавиджу селянина — відповів Владімір Іліч, з такою жахливою гримасою, — я ненавиджу мужика зідеалізованого, ось тим західним розніжненим, яким був Тургенєв, і тою дикою звіриною, яким був той лицемір Толстий. Селяни представляють собою те все, що я не зношу, минувшину, вірування, єреси, манію релігійну, ручну роботу. Я їх терплю, ба навіть хвалю, але в дійсності ненавиджу їх. Я бажав би, щоби всі вони до одного пощезали. Інженер-елєктрик вартує більше для мене, ніж сто тисяч мужиків.

Прийде час, сподіюся, що будемо жити поживою механічною приладженою у кількох хвилях по наших ляборатоpіях-робітнях: аж тоді вже зможемо знищити ту мужицьку породу, вона вже

не буде нам потрібна. Тоді або стануть вони робітниками по заводах, або поздихають. Це ж сором для нас, гідний тільки передісторичних часів, жити ось так, як ми живемо, природою. „Вбийте добре собі в голову, що більшовизм представляє собою потрійну війну: війну наукових варварів проти зігнилої інтелігенції, війну сходу проти заходу, війну міста зі селом. А в тій війні не глядимо ми на вибір оружжя. Чоловік-осібняк — це щось такого, що треба конечно усунути. Це ж тільки видумка лінивих греків, і хмарно-мрійних німців. А хто спротивиться, того відітнеться як той болючий черак-пухлину. І не думайте, що я в тім жорстокий. Ні, ті розстріли, ті вішання, що відбуваються на мій приказ, мені остогидли. Я ненавиджу ті всі жертви тому особливо, що вони примушують мене їх вбивати. Але я не можу інакше поступати. Моїм бажанням, моя мрія це: бути начальним управителем поправного покутничого взірцевого, заведення тюрми спокійної, добре уладженої. Так як по всіх вязницях, так і в моїй є й непокірні, неспокійні, люди, що глупо банують за перестарілою ідеольогією, за вбиваючою мітольогією. А тих всіх винищиться. Я не можу позволити, щоби кілька тисяч хоровитих турбувало, наражало щастя майбутнє многих міліонів людей. Впрочім в тім є свого роду розкіш: почуватися паном життя і смерти. Відколи забили старого Бога — не знаю чи то у Франції, чи в Німеччині — то чоловік присвоїв собі деякі сатисфакції. Я, та як там захочете, я лиш на пів-божок місцевий, що розлягся між Азією а Европою, але я можу все таки позволити собі на деякі свої примхи. Є деякі смаки, котрих тайна затратилася по упадку поганства. Одначе людські жертви мали щось доброго в собі: були вони символом глибоким високого навчання, були вони теж і спасенним-хосенним празником. А ту в нас замість гимнів, співів вірних, я чую, що підносяться до мене ляменти, реви вязнів, і я ручу Вам, що не проміняв би ту симфонію за девять симфоній Бетовена. Це пісня-вістун близького щастя-блаженства“.

І мені здавалося тоді, що сухе, струпішіле лице Леніна наперед подавалося, якби хотіло послухати тієї музики, мовчаливої торжественної, що лиш його вражає. Але пані Крупская надійшла й напімнула мене, що її муж змучений, та що потребує він трохи спочинку. Я зараз вийшов. Розтратив я щось около 20 тисяч долярів, щоби побачити того чоловіка, і справді не маю враження, що я їх викинув через вікно.

Переклав *о. В. М. Редемпторист.*

Шановний Читачу! Щераз осьтут вдаряємо Твою совість важним запитом: Чи Ти вже надіслав з нагоди місяця преси передплату до Адмін. „Дзвонів“, цього одинокого Укр. Кат. Літ.-Наук. журналу?

Елдес Гукслей.

Новий романтизм.

Романтики стрінулися в більшості з найріжнороднішими докорами. Клясики дорікають їм за історичну пересаду. Реалісти називають брехунами й трусами, які бояться немилої правди. Моралісти бештають за захоплення пристрастю й емоцією. Фільозофи жалуються на їх упередженнє до розуму і вказування на дешевенький містицизм. Соціялістам і приклонникам авторитету недовподоби їх індивідуалізм. Кожний ворог кидає інший камінчик. Але камінчики можна відкинути. Романтики можуть відказати клясикам, що вони є недотепи й вирозумовано холодні, реалістам, що займаються виключно брудами й зиском, моралістам, що їх ідея одинокої репресії є глупа, бо все безуспішна; фільозофам, що їх славний чистий розум (Pure Reason) ні кришки не став ближчим до розвязки всесвітньої загадки від коровячого чистого інстинкту (Pure Instinet); авторитаристам і соціялістам, що їх постійна тиранія й колєктивізм є врешті так само неприродними як необмежений індивідуалізм. Горшки і кітли можуть сваритись; проте їх краски як в пословиці лишаться незмінені. Найбільша частина ворогів романтизму є в своїх ділах так пересадна й односторонно (сказати б романтична), як самі романтики.

Активність наших днів непевна й хаотична. Ніодного домінуючого літературного, мистецького чи фільозофічного напряму. Вавилонська вежа понять і суперечних теорій. Але в тій суматрі загального безвладдя можна помітити одну цікаву й значну мельодію, повторювану в ріжних ключах і ріжними інструментами в кожнім з помічних Вавилонів. Це нотка нашого модерного романтизму.

Відразу піднесеться може закид, що ніодин вік не є так далеким від своєрідного романтизму, як саме наш. І на це я даю скоро свою згоду. Модерний романтизм під ніяким оглядом не подобає на романтизм Мура, Місцета і Шопена, коли не балакати про романтизм Шеллєя, Віктора Гюго, Бетовена. Дійсно він є якраз їх відверненням. Модерний романтизм є старим романтизмом основно перефасонованим, із всіми його цінностями знищеними. Його плюси стались модерними мінусами; модерне добро це колишнє зло. Що тоді було чорне, нині є біле, що було біле, нині є чорне. Наш романтизм є фотографічним негативом того, що процвітав протягом відповідних літ останнього століття.

В кругах політичних ця ріжниця між двома романтизмами є найбільш безпосередно наглядна. Революціонерами з-перед сотні літ були демократи й індивідуалісти. Для них найбільшою політичною цінністтю була особиста свобода, яку Муссоліні назвав гнилим трупом, а більшовики висмівають, як ідею винайде-

ну для зіпсутої буржуазії. Люди, що голосували за англійським проєктом закону з 1832 р., що викликали паризьку революцію з 1830 р. були лібералами. Індивідуалізм і свобода це були кінцеві добра, до яких вони стреміли. Ціллю комуністичної революції в Росії було відібрати одиниці всяке право, всяку тінь особистої свободи (зі свободою думки і правом мати душу включно), і перетворити її в складову клітину великої „колєктивної Людини“ — Просто в механічну потвору, що в більшовицькій тисячолітці займе місце неопанованих горд „обтяжених душею“ одиниць, які нині засилюють землю. Для більшовиків одиниця з душею, особистими уподобаннями, окремими таланами це щось гидкого і неприродного в роді видовища чогось так „хаотично живого“, так „містично органічного“. Одиниці мусять бути виключені з існування; комуністична держава вимагає не людей, але трибів і запор в велитенськім „колєктивнім механізмі“. Для більшовицьких ідеалістів утопія не ріжниться від якогось з заведень Мр. Генрі Форда. По їхньому, ще не досить щодня прожити 8 годин під фабричною дисципліною. Життя поза фабрикою мусить бути таке саме, як у нутрі. Спочинок слід теж так високо зорганізувати як і труд. До християнського Царства Небесного можуть увійти люди, коли стануть неначе малими дітьми. Умовою входу до більшовицького Земного Раю є статись подібним до машини.

Щоби не ширилось баламуцтво, що я зводжу комуністичну доктрину до карикатури, дозвольте покликатись в моїх словах на численні оригінальні документи, наведені Фульоп-Міллєром в незвичайно інтересній книжці про культурне життя на Рядянщині The Mind and Face of Bolshevism (думка і обличчє більшовизму). Вони доволі наглядно виказують, що політичні доктрини, випрацьовані Лєніном і його наслідниками є повним запереченням революційного лібералізму, проповідуваного Годвином і прославлюваного дитирамбами Шеллєя перед тисячоліттям. Годвин і Шеллєй вірили в чистий індивідуалізм. Більшовики вірять в чистий колєктивізм. Одна віра є так само пересадно романтична, як і друга. Не можна жити окремо від товариства і без організації. Але, разом з тим, не можна жити без кришки осторонности й особистої свободи. Виключний ідеалізм Шеллєя зеперечують наглядні факти людської біольогії й економіки. Виключний матеріялізм Лєніна заперечують не менше наглядні й річеві факти безпосереднього духового досвіду людини. Революційні ліберали були романтиками, коли відкидали заложення, що людина є так само суспільним єством, як і індивідуальним духом. Більшовики є романтиками, коли заперечують, що людина є чимсь більше ніж суспільним єством, вражливим на самовихованнє в напрямі досконалої машини. Оба є пересадні й однобічні.

Модерний романтизм під ніяким оглядом не обмежується до С.Р.С.Р. або політиків. Він просяк в думку й мистецтво кожної країни. Комунізм не поширився нікуди поза межі С.Р.С.Р., але

більшовицьке романтичне обниження духових й індивідуальних вартостей вплинуло в більшій або меншій мірі на „молоде" мистецтво і літературу кожного західного народу. Так, ціла „кубістична" тенденція в модерному мистецтві (до якої, — з відрадністю слід занотувати, — малярі й різьбарі відносяться крайно вороже) є глибоко симптоматична як бунт проти духа й особовости, котрому більшовики дали практичний і політичний, так само як і мистецький вислів. Кубісти доцільно виключили зі свого мистецтва все „містично органічне", заступаючи його постійною геометрією. Вони були ворогами всякої „сентиментальности" (улюблене слово в більшовицькім словарі лайок), всякої одинокої літератури — так сказати б, всіх духових і індивідуальних цінностей, які дають значіння індивідуальному життю. Мистецтво, голосять, є питанням чистої форми. Кубістичне малярство є цього роду, що все, що лиш має нахил до індивідуального духа як духа, усувається. Воно звернулось виключно (і зверталось дуже часто, дозвольте завважити, з незвичайною зручністю) до абстрактної естетичної людини, яка є в майже такому самому відношенні до дійсного комплєксу людських істот як економічна людина соціялістів або механічний зліпок більшовицького колєктивного чоловіка.

Кубістичному нищенні всього людського в мистецтві часто товаришить романтичний і сентиментальний подив для машин. Фрагменти машин щедро густо-часто зустрічаємо в модерному малярстві. Є різьбарі, які працьовито намагаються репродукувати форми, винайдені інжинірами. Амбіцією поступових архітектів є затерти ріжниці між мешканевим домом а фабрикою; після вислову Лє Корбісіє, дім це „машина для проживання".

„Молоді" письменники так само люблять машини як і „молоді" артисти. Кілько дитирамбів вийшло на хвалу машин, у свобідних віршах, з середньо-західної Америки! На европейському континенті поступові письменники повинаходили для власного уподобання зовсім казкові Чікага й Ню-Йорки, де кожний дім є хмародером, а кожний хмародер фабрикою, повною безнастанно порушуваних коліс, де на кожній вулиці є надземна залізниця, літаки, що кружляють довкола коминів, електричні знаки на кожній білій стіні, авта не їздять повільніше як шістьдесят миль на годину, а гамір, неначе сімдесят потвор було б. Ось і переклад стрічок Маяковського[1]) про Чікаго:

Чікаго: Місто
Збудоване на шрубі!
Елєктро-динамо — механічне місто!
Спірально оформлене —
На крилевім кружку —
При кожному ударі години
Обертається довкола!
Пять тисяч хмародерів

---

[1]) Найбільший поет „Червоної Москви".

Гранітні сонця!
Сквери —
Милями женуть у небо,
Рояться міліонами людей,
Сталеві птахи
Літаючі Бродвеї...

Описи Сходу Томи Мура в Lalla Rookh є далеко менше фантастичні й романтичні від цього. Захоплення машинами, так характеристичне для модерного мистецтва є певного роду поворотом до хлопячих літ. Маючи дванадцять літ, ми всі одушевлялись льокомотивами, корабельними машинами, присадами. Амбіцією кожного було бути палячем або машиністом — чимнебудь, щоби лише наше заняття крутилось годинами довкола боготвореної машини. Зростаючи, більшість з нас прийшла до переконання, що людські душі є в дійсності більше складні й інтересні ніж найбільш обдуманий механізм. Модерний артист здається в низ подався, повернувся до занять хлопячих літ. Намагається бути примітивним. Таким, можна пригадати, був романтичний Руссо. Але, коли дикунство Русса було чесне, тонке й інтелігентне, примітивізм наших модерних артистів є мішаниною загумінкового хулігана, африканського негра й пятьдесятлітнього школяря. Наші модерні Русси зарозумілі з психольогії [Пруст (Proust) був нагально заатакований всіма дійсно поступовими молодими людьми в Парижі!]; вони глузують з метафізики, в якій вона не була б формі; погорджують розумом і ладом, а проте, нельогічно, продовжують писати і малювати, хоч уважають усяке мистецтво марнотравством часу. В їхніх очах ідеальне життя це таке, в якім є багацтво спортів, гамору, машинерій і громадської аґітації.

Особисто, не маю великої вподоби в ніякому з романтизмів. Коли б мені прийшлось рішуче конечно вибирати між ними, то очевидно я вибрав би старший. Пересада в оцінці духа й індивідуа коштом матерії, суспільности, машинерій і організації, здається мені, є пересадою в слушному напрямі. Новий романтизм, наскільки я можу бачити, засуджений на очевидну смерть. (Але це, що я називаю смертю, нові романтики називають життям і vice versa.) Ні, коли переді мною вибір, я ні до одного з романтизмів не прихилився би; я заявив би ся за чимсь посереднім між ними. Одинокою фільозофією життя, що має якісь вигляди на постійно творче існування це фільозофія, яка передусім числиться з фактами — фактами духа й фактами матерії, інстинкту й інтелєкту, індивідуалізму і громадськости. Мудрець відкине обі крайности романтизму і вибере реалістичну золоту сердину.

З анг. мови переклав

І. Черкавський.

В. Заїкин.

Проблєми української літературної критики й естетики в ліберальнім освітленні.

Михайло Рудницький: **Між ідеєю і формою**. Львів, 1932, Ст. 244, 12°. (Докінчення).

IV.

Ми цілковито приймаємо погляди Гоголя на потребу усталення чи, ліпше сказати, відновлення органічного звязку між релігією й мистецтвом. Ми вважаємо, що бездушне мистецтво, яке не має в собі відблиску величного всеохоплюючого світогляду, яке служить лише забавкою розпещеному й зіпсутому смакові „модерної“ людини (для котрої джезбанд приємніший від сонат Бетовена, а сензаційна кінова драма „ліпша“ від трагедій Шекспіра) зовсім маловартне. І тому ми рішуче бажаємо о д у х о т в о р е н н я мистецтва, його х р и с т і я н і з а ц і ї.

Ми цілковито відкидуємо ш т у ч н е розмежування мистецтва й ідеольогії (світогляду), яке переводить М. Рудницький. Твердження про цілковиту „окремішність мистецтва від інших форм виявлення людської енергії“ не має під собою ніяких підстав. В дійснім житті наші мистецькі враження й переживання, так само, як і мистецька творчість і оцінка, майже ніколи не бувають відокремлені від ріжних інших вражінь і переживань, згл. іншої нашої творчости чи оцінки. Це ми—дослідники мистецтва, науки, права, суспільного ладу ітд. так старанно й виразно розмежовуємо сфери мистецьких, інтелєктуальних, етичних та ін. вражінь, переживань, творчости, оцінки, старанно розмежовуємо гарне під оглядом мистецьким від гарного під оглядом моральним, правду-істину від правди-справедливости ітд. Очевидно, що це розмежування робимо на підставі дійсно існуючих ріжниць, але всі ми — наукові дослідники в нашій дослідчій аналізі ці ріжниці, так би сказати, загострюємо й схематизуємо. В дійсності ж, між гарним з погляду етичного і гарним з погляду морального, між правдою-істиною і правдою-справедливістю, між гарним і правдивим ітд. існує нерозривний звязок, що відбивається яскраво в самій мові, котра називає *„гарним“* і гарний вчинок, гарне (з погляду морального) життя, гарний подвиг, і гарний вірш, повість, музику, краєвид і тд. Так само правдою називаємо і правду-істину і правду справедливість. І це зовсім не наслідок недостачі мовних виразів, але незвичайно важний вислів внутрішнього звязку поміж згаданими розуміннями (на що почасті звертав уже увагу Н. К. Михайловський). Ідея краси, ідея гарного стоїть безсумнівно у глибшім (почасті — може навіть, слід сказати, „метафізичнім“) звязку з ідеями добра і правди-істини. Так само й наші естетичні та всякі інші переживання і почуття стоять у найглибшім звязку з нашими поглядами, з нашим світо-

глядом. Коли приймаємо чи відкидаємо якісь погляди, зокрема й погляди фільософічні, робимо це без сумніву не тільки на підставі наших розумувань, але й на підставі наших почувань, — це не може підлягати ніяким сумнівам. Отже всупереч думці М. Рудницького, вважаємо цілком природним (і неуникненим) протиставлювання фільософічних та всяких взагалі поглядів чи й цілого світогляду з одного боку й наших почувань з другого; так само природним вважаємо й „протиставлення" мистецькому (зокрема літературно-мистецькому) творові нашого світогляду та оцінку мистецького твору, основану на такім „протиставленні". Більше того, гадаємо навіть, що ніяка оцінка мистецького твору неможлива без „протиставлення" його нашому світоглядові. Оскільки оцінюваний нами твір не суперечить нашому світоглядові, ми можемо й не зупинитися на його відношенні до нього; але оскільки він стоїть у виразній суперечності до нашого світогляду, до наших, як кажуть найсвятіших поглядів і почувань, наша оцінка безперечно буде в собі містити, коли не явний, то укритий відрух на суперечність цього твору з нашими поглядами. Так само, як найобєктивніший історик при освітленні історичних фактів чи історичних постатей, особливо якщо вони торкаються ближче його інтересів, почувань і поглядів не в стані зовсім увільнитися від певного субєктивізму, що саме випливає з його почувань і поглядів (релігійних, етичних, національних, політичних ітп.[1]), — також критик мистецтва тай взагалі всяка людина, що оцінює (хоч би для себе тільки) мистецький твір — оскільки лише цей твір може зачепити його світогляд, конечно в своїй оцінці дасть вираз і свого світогляду.

Очевидна річ, що у критика (й взагалі у всякого, що оцінює мистецький твір) — оскільки має він естетичне почуття й оскільки він не засліплений цілковито якоюсь ідеєю — національною, суспільною чи політичною — ідеольогічний елємемт становить лише один з е л є м е н т і в о ц і н к и; і такий критик, хоч би по переконанню своїм був 100-відсотковим „національ-волюнтаристом", просто *не зможе* відмовити високої мистецької вартости напр. творам Гамсуна або Р. Тагора (не кажучи вже про твори Достоєвського). „Критика", яка в імя „ідейних" мотивів відкидає безсумнівну мистецьку вартість таких творів — і к о м і ч н а і — сміємо думати — навіть н е щ и р а (в дійсності, ледви чи такий „критик" не відчуває мистецької вартости творів, обезцінюваних у його писаннях тільки через те, що вони не підходять до його політичної чи національної ідеольогії).

О с о б л и в у ролю в мистецькій оцінці грає *етичний* елємент. Оскільки національні, соціяльні й політичні елєменти світогляду

[1]) Питання це досить докладно освітлене в західних і особливо в російських методольогів історії й суспільних наук. Зокрема цим питанням спеціяльно інтересувалася т. зв. російська соціольогічна школа. З найновіших методольогів присвятив цікаві сторінки цьому питанню Карсавин у своїй „Философии истории". Порів. ще мої принагідні замітки в рец. на „Ілюстр. історію України 1917 — 23 рр." Дм. Дорошенка в „Богословії", 1931, т. IX, кн. 4, ст. 385—388.

ріжних людей є незвичайно ріжноманітні, остільки в моральних поглядах залишається певна незмінна основа. Соціяльні, політичні й т. п. погляди з природи речі не можуть не еволюціонувати в звязку з суспільно-політичними змінами, етичні ж погляди й норми можуть існувати при всяких формах суспільно-політичного устрою без всяких змін. З другого боку взаємовідношення між мораллю й мистецтвом є глибшим і більш органічним, як між мораллю й тими чи іншими національними, політичними та ін. поглядами. Розуміння краси й етичної правди, розуміння гарного з погляду мистецького й гарного з погляду морального, як ми вже зазначили, не тільки найтісніше звязані між собою, але й походять з одного метафізичного джерела; скільки б ми не старалися розмежувати наші мистецькі й моральні враження, почуття й переживання, в дійсності вони завжди якось звязані між собою; і тому ніколи гарним твором не назвемо ми твору аморального.

Твір неморальний, ображаючий наші моральні почуття, не тільки не може викликати у нормальної людини естетичних переживань гарного, а навпаки викликає неодмінно огиду (хоч розуміється можуть знайтися люди з психічними аномаліями, яким саме подобатимуться гидкі, неморальні образи, ображаючі моральні почуття нормальних людей, в роді нпр. недавно друкованого в „Н. Шляхах" оповідання Шаяна, де з особливим замилуванням змальовуються убийства, довершені садистом). Хоч би як був досконалий мистецький твір під оглядом мистецької техніки, хоч би автором його був найталановитіший мистець, коли цей твір буде наскрізь неморальним, — всяка нормальна людина з обуренням висловиться про цей твір, як про г и д о т у; — і важко навіть означити, чи під тим словом „гидота" треба розуміти гидоту з огляду морального чи з мистецького, чи може радше й з того й з другого [1]); бо так само, як „гарне" має подвійне значіння — естетичне й етичне, — також і гидким називаємо речі й неморальні й дуже негарні з погляду мистецького. Щоби бути д о с к о н а л и м, мистецький твір мусить не тільки відповідати естетичним вимогам, але щонайменше не грішити проти вічних моральних засад [2]).

---

[1]) Одним з найвизначніших французьких письменників скрайно-реалістичного (натуралістичного) напрямку кінця XIX та перших років XX ст. вважається Жан Р і ш п е н, талант не першорядний, але все ж досить великий. В кожнім разі, з зовнішно-літературного погляду його твори здебільшого стоять на високому рівні; але деякі з них, а особливо його оповідання про родину Борджія, такі гидкі й брудні з морального боку, що здається не легко знайти щось більш відражаючого у всесвітній літературі; не вважаючи на всі зовнішно-літературні якості, згадане оповідання Рішпена робить таке зле й неприємне враження своїм неморальним змістом, що про ніяке естетичне враження від нього не може бути мови.

[2]) М. Рудницький, обстоюючи протилежний погляд, наводить такий досить комічний, аргумент (який в дійсності помовляє проти нього): „Критика — каже він — яка хоче доказати, що „гарний твір"... мусить бути й моральний... „пригадує прилюдну кумівську опінію, здивовану, ..коли хтось для „краси" — „тратить розум"... А далі Рудницький ще додає: „успіх архитворів, талано-

Найдосконаліші й найкращі твори, чи — кажучи словами Рудницького — архитвори мусять задовольняти й естетичний смак, і етичне почуття, й розум. Твердження Рудницького, нібито провідні ідеї найгеніяльніших творів, у тому числі й таких, як „Божественна Комедія“ й „Гамлєт“ нічого не варті або навіть банальні, вважаємо просто якимсь непорозумінням. Без релігійної основи „Божественна Комедія“ не тільки не була б „архитвором“, але взагалі була б неможлива; „Гамлєт“, якби відкинути з нього всі порушені в нім фільософічні проблєми, зійшов би на ступінь лише звичайної трагедії. Або що вартий був би „Фавст“ без фільософічного елєменту, або „Іфігенія в Таврії“ без її величної етичної ідеї?! Або, чи ж би викликали в нас велике заінтересування й захоплення та щиру симпатію твори Р. Тагора, якби не їх етика, така близька до нашої християнської й так органічно злита з його естетикою? Чи взагалі звернули б ми увагу на цього „екзотичного“ письменника, якби не полонив він нас своєю величною перелитою то в мистецькі образи, то в фільософічну лірику етикою?! Чи можна було б назвати геніяльним письменником Достоєвського, якби не було в його творах найпекучіших релігійних, індивідуально-етичних і соціяльно-етичних проблєм? Чи не був би він тоді просто визначним письменником, приблизно рівним із Тургеневим, Гончаровим, Л. Толстим? В кожнім разі, не став би він тим генієм, єдиним у Словянщині, яким заінтересовується нині майже ввесь культурний світ, і то якраз ізза його релігійно-фільософічно-етичних ідей.

Та може виникнути питання: чи й лірика також мусить задовльняти не тільки естетичне почуття, але й етичне почуття та розум?

Однак перше, ніж відповісти на це питання, мусимо зясувати одно непорозуміння: М. Рудницький каже. що до „чистої лірики“ належить „не тільки поезія в ліричній формі“ (що безперечно вірно), але „чиста лірика... складається також на головну вартість драм Шекспіра або Кальдерона, повістей Фльобера, Гюго, Достоєвського, а навіть фільософічної прози Гетого або Ніцшого“, Але в такому разі Рудницький називає лірикою

витих творів і бульварної сензаційної літератури підлягає анальогіним законам, що примхи любови“...

Але хіба „успіх“ якогось твору є доказом його мистецької вартости? Як би було так, то літературно-мистецькими архиворами довелося б признати не твори Данте, Шекспіра, Гетого, Достоєвського, але скоріше неграмотні, антихудожні бульварно-сенсаційні писання в роді тих оповідань про Пінкертона, Шерлока Голмса ітд., якими так захоплювалися по словам Рудницького він сам і його товариші (а також чимало й моїх шкільних товаришів). Безперечно, успіх твору можна прирівнювати до „примх любови“: адже відомо, що любов навіть з негарної й гидкої дівчини робить в уяві закоханого прегарну Дульцинею; так само й твір, нічого не вартий під оглядом мистецьким, може здобути великий успіх. Очевидно, тут відограють ролю не тільки краса чи мистецькі прикмети, але й інші чинники; зокрема в коханні грають ролю нпр. чинники фізіольогічні, через котрі дійсно не раз людина „тратить розум“, закохуючись в зовсім невідповідній особі, — але треба додати, що дуже часто та невідповідна особа навіть не є гарна.

не те, що всі інші; бо в дійсності в драмах Шекспіра й Кальдерона та в романах Достоєвського лірики або зовсім нема, або дуже мало (натомість у „фільософічній прозі“ Нічшого, ліричний елємент справді дуже сильний). Шекспір і Кальдерон були майже ідеальні драматурги, ідеальна ж драма становить якраз цілковиту суперечність ліриці: драма це мистецтво образне, лірика — емоціональне (як музика, архитектура). Лірикою всі теоретики поезії звуть мистецтво, яке не змальовує образів, характерів, типів ітп., але передає наші переживання, почуття, настрої, емоції.

А тепер дозвольте запитати: хіба емоціональне мистецтво й особливо емоціональна (себто лірична) поезія не може відбивати в собі настроїв, вражінь почувань релігійних або релігійно-фільософічних чи також національних, суспільних, політичних ітд, хіба не відбиває вона при тім і нашого світогляду?.. хіба нема лірики релігійної, релігійно-фільософічної, національної, політичної?.. як знову хіба не може бути лірики розпусної (нпр. вакхичної) та взагалі аморальної? або лірики політичної (чи навіть сектантсько-релігійної) руїнницької?.. Кінець кінцем, не тільки лірична поезія, але й чисто емоціональне мистецтво — музика й архитектура, як підносив уже Гоголь, може служити не тільки для нашої хвилевої розваги, але й для вищої мети. Коли палаюча, гаряча віра спрямовує всі думки, всі уми, всі вчинки *до одного* — до тієї *вищої мети*, тоді й емоціональне мистецтво, зокрема лірика передає (відбиває) загальне стремління до вищого ідеалу.

З усього, що ми сказали досі, мабуть уже ясним є й наш погляд на такі питання, як можливість обєктивної літературної критики, роля в ній обєктивного та субєктивного елєменту, як основні критерії літературної оцінки ітд. Очевидна річ, що ми рішучо відкидаємо твердження автора, що „у критиці нема навіть змоги поставити проблєми, в якому напрямку треба шукати сподіваної сути критики, або чи критика може бути обєктивною“, чи тим більше твердження, що критик може „залишити на боці всі проблєми вартости — від будови твору, його мовного творива аж до останніх питань, як автор дивиться на світ і що знає про душу людини“.

Якби критика пішла тими шляхами, що вказує М. Рудницький, вона була б і беззмістовна й непотрібна. Кожна людина, читаючи твір, часом напів-свідомо, часом вповні свідомо оцінює його сама, і в цій оцінці торкається ріжних сторін твору, також його змісту, його ідей ітд. Критик повинен на підставі свого зняння й досвіду та свого розвиненого естетичного й етичного почуття, допомогти звичайному читачеві в його оцінці. Оцінка критика в засаді не повинна бути вужчою від тієї, яку робить сам читач своїми власними силами. Оскільки ми ставилися до літератуного твору, як до вартости більшої, ніж гарна забавка, оскільки знаходимо в нім „страву“ для вищого почуття та ро-

зуму, оскільки віримо при тім в існування вічної правди, наша оцінка мусить діткнутися й ідейного змісту, й етичної сторони, й мистецьких образів та емоцій даного твору, а критерій оцінки мусить бути не тільки естетичний, але й етичний. Очевидна річ, що в кожній оцінці твору, мимо нашої волі, знайдеться субєктивний елємент, — цього уникнути неможливо; але в принципі естетика всетаки змагає до обєктивних засад, якими б могла кермуватися мистецька й зокрема літературна критика.

Відкидаючи ліберальні та релятивістичні погляди автора книжки „Між ідеєю й формою" й висуваючи на їх місце погляди, оперті на релігійно-ідеалістичній основі, ми, розуміється, мусіли прийти до висновків, майже в усіх питаннях відмінних або й діяметрально-протилежних тим, що знаходимо в цій книзі. Та не вважаючи на ріжницю в наших поглядах, ми б могли признати книжку М. Рудницького відрадною появою в нашому сірому літературному житті, якби не деякі „соблазняючі" її місця ліберально-релятивістичного характеру. Впрочім ліберально-релятивістичних поглядів його на релігію, етику, мистецтво ітд. не боїмося, бо їх не тяжко спростувати — й, що головне, спростовує їх само життя (релятивізм і лібералізм це вже нині не страшні вороги; далеко небезпечніші інші ідеї, як нпр. комунізм та скрайній, позбавлений ідеалістичних та етичних елєментів, звірячий націоналізм [1]). Та в кожнім разі, книжка Рудницького збуджує інтерес і так би сказати, закликає до перегляду ріжних питань естетики й літературної критики. Маємо надію, що, крім нашої статті, вона викличе відгук і з боку інших працівників нашої науки, які інтересуються проблємами естетики, літературознавства, історії літератури та літературної критики.

Проф. О. Мицюк.

Тадей Р. Рильський (1840--1902) як хлопоман і економіст.

(Продовження; гл. ч. 7/8 с. р.)

Польсько-шляхетське громадянство до факту заснування української громади з участю її деяких синів поставилося гостро негативно. Прищеплена їй месіяністична ідея виплекала крайно самозакоханість: ніби вони є „вибраною суспільністю, морально самою чистою і найбільше лицарською, передовою і бездоганною під кожним оглядом із всіх культурних суспільностей світу". Російські провідники передових течій, Герцен і Бакунін, на поль-

[1]) Застерігаємося, що шкідливим і небезпечним вважаємо лише такий націоналізм, що відкидає всякі ідеалістичні основи й етичні норми, чи інакше кажучи — націоналізм звірячий; натомість, націоналізм, опертий на релігійно-ідеалістичних підставах, ми не відкидаємо, а навпаки самі визнаємо.

ське питання задивлялися ідеалістично і тим тую самозакоханість підпирали. А тут відійшли від польськости вихованці польського шляхетського суспільства, котрі до того ж користувалися в кружках польської молоді Київського університету і Правобережної України особливою повагою: Антонович, Рильський, що були ватажками тієї молоді.

Але хлопомани йшли своїм шляхом. Вони винищували в собі сліди польської культури, вертали до української народньої мови, одежі, звичаїв — ставали хохломанами; поскільки було можливо, бралися за безпосередню роботу в народі.

Як член української громади Рильський зимою брав участь в народньо-просвітному рухові й особисто навчав в школі, що її зорґанізували студенти. Літні ж вакації, як і деякі інші товариші, звичайно проводив у мандрівках по Україні. Протягом трьох літніх ферій він, разом зі своїм товаришем Антоновичем, здебільшого пішки, з клунками на плечах, обійшов Київщину, Волинь, Поділля, Холмщину і значну частину Херсонщини та Катеринославщини.[1]) В додатку сам він відвідав Кубанську Україну. „В початку 60-х років XIX віку — пише він — я проїздив по землі б. війська Чорноморського в напрямку з Єйська до Катеринодару"; коли йому довелося кілька днів чекати на пароплав через Азійське море, то він поїхав з козачою родиною на степ, щоб допомогти їй у жнивах[2]). Юнак Рильський не білоручка, він не гордить й простою фізичною працею, — зливається зі своїм народом і в праці. От ті мандрівки по рідному краю й стали першим джерелом його глибокого і всебічного знання народнього життя".

Екскурсії наших хлопоманів відбувалися в час підготовки в Росії акту звільнення селян з кріпацтва. Сільські інтеліґенти — розповідає принагідно Рильський — вважали потрібним держати в секреті факт підготовки акту 19. II. 1861., а екскурзанти того не ховали. Лучався іноді цікавий обмін думок; селяни уважали, що через знесення кріпацтва положення панів (поміщиків) буде безвихідним: „коли б пан за плуга взявся — казали вони — то й від світу б одцурався". Селяни цінили отвертість хлопоманів і одного разу по інформаціях Рильському хтось сказав: „хоч мужиків відберуть від панів, ви межи нами не пропадете: ми зробимо вас головою або старшим писарем.[3])

Спосіб життя й громадської діяльности молодого Рильського так оригінальний і повний „любови до народу — до українця" — посварив його насамперед зі своєю родиною. „В родині йому не давали спокою... Його батько, шляхтич до мозку й кісток не міг навіть слухати про хлопоманські ідея сина і навіть хотів переписати його з Київського університету в Петербурзький, та почувши, що там (в Петербурзі) почала виходити „Основа", ще

[1]) О. Л. Там таки, ст 342.

[2]) Рильський, там таки, ст. 4.

[3]) там таки, ст. 23.

більше побоявся...[1]) Відношення до батька загострилися до того, що батько навіть подав прохання Київському генерал-губернаторові, у якім просив звернути увагу на злочинну пропаганду сина (Фадія) і цілого гурта студентів і вислати його з Києва кудинебудь на заслання"...[2])

Хоч і нечисленною була та група українських хлопоманів, і не все з Правобережжя, і мало хто з них був католиком,[3]) одначе факт появи нової ідеольогії, що йшла в розріз з усією шляхетсько-польською традицією, збентежив польські круги сам собою і в додатку діялося те все напередодні польського повстання 1863 р. Польське дворянство Правобережної України „майже поголовно прибрало участь в потайній змові, мріючи... втягнути в інсурекцію й українську людність". А хохломани клопоталися над пробудженням національного самопізнання в українськім народі, до чого насамперед вело поширення відомостей про минулість України з її віковою боротьбою проти польських насильств. Вони стали поперек дороги шляхетським задумам не тільки ідеольогічно, але й практично. Їх треба було за всяку ціну усунути і в засобах супроти „ренегатів" не перебирали.

Про них ширено самі неймовірні чутки по панських дворах Правобережжя: імя українського „хлопомана" Рильського — каже Драгоманів — „греміло тоді по польських панських дворах і часописах, вкупі з іменем п. Антоновича, як майбутніх Гонти та Залізняка".[4]) В деякій польській пресі (наприклад „Tygodnik Poznański" 1863, N. 3) писалося, що в Київськім університеті повстала партія... т. зв. хлопоманів. З її нетрів „во імя любови до народу, братської рівности і т. п. гарних речей" ніби то „розійшлися по краю місії задля захисту народу від кривди, що могла повстати від шляхти в добу розвязання селянського питання"... (тобто перепровадження реформи 19. II. 1861. р., О. М.) Російський уряд буцім то терпів і навіть пособляв її „безумним емісарам". Він — ніби — „мав для тієї цілі Антоновичів, Рильських і т. п. божевільних, що зріклися Польщі, аби здійснити скомпоновану ними українську утопію".[5])

Польське шляхетсво організувало свій суд над хлопоманами і коли він не дав ніякого висліду і хлопомани не зреклися принципового погляду, що Правобережжя не є Польщею, з боку польських поміщиків посипалися на них доноси до вищої російської адміністрації краю. Було їх 42, писаних по одній формі.

В доносі, поданім у вересні 1860 року, приписувано групі студентів Київського університету, отже хлопоманам, що вони: а) стараються зблизитися до простолюддя і впливати на нього, прищеплюючи йому шкідливі поняття і думки; б) що між ними повстала громада комуністів..; в) що вони зближаються до селян

---

[1]) Вже цитов. некрольог О. Л., ст. 341.
[2]) Воспоминаніе Познанского, „Укр. Жизнь", 1913, кн. 2, ст. 24—25.
[3]) Католик і поляк було синонімом.
[4]) М. Драгоманов — Историческая Польша и великорусская демократія, Genève, 1882, ст. 207.
[5]) Навожу з тієї ж праці Драгоманова, ст. 207.

і проповідують їм рівність прав всіх людей, спільне право всіх на володіння майном; г) називають селян братами, сплять і їдять вкупі зі слугами і д) що та громада комуністів, на чолі з б. студентом Антоновичем, складається більш ніж із сотки осіб.[1]) Вказувалося, що ті небезпечні особи пропагують різню панів і тому поміщики просили захисту. Розслід особливою комісією при Київськім генерал-губернаторові тих обвинувачень, у відношенню не тільки до Антоновича, але також і до Рильського, нічого не дав. Але Рильський, „як чоловік більш молодий і нервовий, — каже Антонович — гарячився на грубі випади (членів комісії) відвічав теж грубістю, іноді сарказмом, так що комісія порішила вислати його в Казань". Одначе справа скінчилася тим, що, як і Антоновича, віддано його „під строгий догляд поліції".[2])

Мав рацію писати в своїх спогадах Б. Познанський: „Хлопоман початку 60-х років, студент Київського університету, був зовсім чужий для особистих вигод (своєкористности), а навпаки, його любов до народу — до українця — сварила його з близькими родичами, піддавала його переслідуванню не тільки з боку адміністрації, але й усіх компатріотів".

Компатріотам не могли подобатися й писання Рильського в „Основі", які між іншим були й певним самоствердженням 21—22 літнього юнака у вибранім напрямку. Першу статтю під назвою — „Съ правого берега Днѣпра" — він вмістив під псевдонімом Максима Чорного[3]).

В ній він насамперед констатує, що на Україні силою обставин освічені верстви відокремлені від простих. Вказує потім, що між першими на Правім березі Дніпра повстало дві частини, котрі „скрізь ведуть між собою палку полєміку". „Молодше покоління, — пише він, — відчуває й усвідомлює все більшу необхідність гуманного злиття (єдиненія) з усією народньою масою... За те більша частина старого покоління... захист народу і нових переконань... визнає за сущу обазу авторитету старого покоління — повстанням дітей супроти батьків".

По характеристиці відносин між польсько-шляхетським громадянством і молодим українством польської культури, він звертається й до матеріяльних умовин життя народу, до визиску села дорогою лихварського кредиту і вказує, як на відрадне явище, на появу на Правобережжі перших кредитових кооператив, яку відносить до 1858 р.; з того виходить, — додамо від себе, — що кредитова кооперація на Україні почалася раніше ніж у Великоросії, де перша такого типу кооператива цатується 1865 р.

---

[1]) М. Др. (агоманів). До історії укр.-хлопоманів в 1860-х рр. „Життя і Слово", 1895, кн. III, ст. 344—348.

[2]) „Автобіографічні записки В. Антоновича" Л.Н.В., 1908, кн. IX, ст. 494.

[3]) „Основа", 1861, лютий, ст. 239—244. Названу статтю одвіз до рекакції. В. Антонович і по зробленню деяких доповнень після його вказівок передав на руки редактора-видавця Василя Михайловича Білозерського, відомого кирило-методіївського братчика. („Нові сторінки з біографії В. Б. Антоновича" „Україна", кн. 1—2, 1924, ст. 160)".

Кінець статті присвятив він народньо-економічному світоглядові селян, що значно ширше і ліпше зробив пораз другий під кінець свойого життя, а на чім ми зупинимося пізніше. На цей раз юнак Рильський в світогляді українського селянина часом бачив те, що хотілося йому, щоб було; очевидячки, виявляв в тім свої молодечі стремління і впливи та наслідування літератури т. зв. соціялістів-асоціяціоністів: Овена, Фурьє тощо. Так напр. економічний принцип родинної асоціяції він добачував у формулі: „від кожного члена — труд відповідно (соразмерно) до його здібностей, — кожному пропорційно (соответственно) до його потреб, беручи на увагу загальний добробут і загальні потреби"... В кінці життя Рильський вже не звязував цієї засади з родинною асоціяцією. „Причину багатства певної групи людей вони (селяни) — продовжує молодий автор — звичайно зясовували словами: „не диво: то народ семянистий", тобто уявляє з себе між родинами сильніший родинний колєктив. Один селянин на його запит, що той вважає „саме за потрібне для поліпшення загального добробуту, відповідав: коли б наша сімя і з тою і з тою (вказуючи на кілька хат) жили наче одна сімя, щоб у гурті робити, докупи всі гроші і ввесь заробіток складати, за один стіл сідати, — то б певно, що розжились. Ось — каже Рильський — громадський ідеал по думкам нашого селянина!" і додає „він має в собі, без сумніву, багацько позитивного, чого многі не хотять зрозуміти".

Допіру наведене про основний принцип в родині є засадою комуністичних громад Роберта Овена; так само обєднання кількох родин в одну асоціяцію відповідало ідеалам Овена і Фурьє, — в обох випадках безсумнівно в данім разі проглядає молодечий ідеал самого юнака Рильського. В додатку автор говорить, що постать Кармелюка, тішиться серед народу загальними симпатіями" і то саме задля гасла, яке приписується Кармелюкові:

„З багатого хоч візьму
Убогому да́ю
Розділивши так ті гроші
Гріха я не маю".

З того, як от цього роду розподіл суспільних благ між всіми, говорить автор між рядками, можна зрозуміти, що юнак Рильський не виключав народні і нелєгальні способи соціяльної боротьби.

Що так було можна на це знайти й інші докази. Секретне слідство переведене на донос проти хлопоманів Київським генерал-ґубернаторством виявило між іншим, що Рильський „в маєтку свого батька „мутіл" крестьян, розповідаючи, що вони ждуть волі, а тим часом поміщики всіма силами стараються, щоб її не було, і радив „дѣйствовать" по прикладу дідів" [1]). До того

[1]) М. Др(агоманів), До історії укр. хлопоманів в 1860-тих р. „Життє і Слово", 1895, кн. III. ст. 344—348; тут зреферовано деякі місця з книги Н. Любімова — „М. Н. Катков и его историческія заслуги" 1889, з доповненням.

можна додати ще одну характеристичну для молодого Рильського рису, занотовану в споминах Познанського. Один з польських студентів підчас мандрівки по литовсько-білоруських селах, по вислуханню скарги селян на знущання місцевого польського поміщика над кріпаками, сказав: „А ви б його от так", і провів пальцем по горлі. Цей випадок в осені 1860 р. обговорювано на студентськім зібранні в Києві. Виникли питання: на чий бік стати в разі сутички інтересів панів-поляків і місцевого українського селянства. Познанський перший сказав: „Я піду туди, куди піде мій нарід, а нарід той український". Ніхто йому не заперечував, тільки Панченко сказав: „Еге ж, еге ж!" та Ф. Рильський стиснув йому руку". „Кипуча душа Тадея Рильського — згадує Б. Познанський — зрозуміла і перейнялася моїм словом. При зустрічі другий раз Рильський, здоровкаючись зі мною, — пише Познанський — сказав: „А так. Куди нарід піде, туди слід йти!" [1]) З того видно, що юнак Рильський при відповідних обставинах на відтягнувся б і від участи в такім русі, яким були в XVIII в. гайдамаччина, а в пізніший час революції [2])... (Продовження буде).

Хроніка.

Свято нашої науки.

Святочна інавгурація акад. року 1932/33 в Гр.-Кат. Богословській Академії у Львові. Скільки раз ми дістаємо запрошення на інавгурацію акад. року в нашій Богосл. Академії, живіше бється серце, а душу огортає підсвідомо радість. Це мабуть тому, що оживає наша віра у створення повного укр. університету, про який мріє Укр. Нація, задля якого так багато людей потерпіло і часть якого створив вже Високопреосвящений Митрополит своїм оснуванням Богословської Академії у Львові. Коли ж беремо участь у інавгурації і слухаємо звіту з діяльности тієї високої наукової інституції, наша радість стає свідомою і вповні оправданою.

Цьогорічна інавгурація розпочалася Архієрейською Службою Божою, відправленою Преосв. Никитою в асисті численного духовенства. Церква битком набита як інтелігенцією так студентською молодю й міщанством. Напереді Професорська Колєгія й представники нашої науки та інституцій. Присутні мали можність оглядати велич, багацтво й красу нашого обряду, якого всі приписи з подробицями були вповні задержані. Вправний хор питомців відспіванням цінних церковних композицій робив на присутніх враження. Мимоволі приходили на гадку слова висланців Володимира Великого, що описували йому Богослужен-

---

[1]) Воспоминанія Б. Познанскаго, „Укр. Жизнь", 1913, кн. 3, ст. 17 і 19.
[2]) Треба тямити, що все те ще молодечий запал Рильського *(Ред.)*

ня в Царгороді,.. „всякий чоловік, що вкусить солодкого, не буде їсти гіркого...“

По Сл. Божій запрошені гості і студентська молодь перейшли до гарно прибраної й новорозмальованої знаним нашим мистцем Ковжуном авлі, де відбулася властива інавґурація. Хор питомців під дириг. питом. Жулкевича співає псальму „Хваліте Бога“ Ліріна, а далі о. Ректор Й. Сліпий складає звіт з діяльности Б. А. за минулий рік. Блище про обильну діяльність Б А. від її початків за перше трьохліття цікаві мають можність довідатися в обширнім звіті, виданім цього року о. Ректором друком, (який був коротко зреферований в ч. 7/8 „Дзвонів“). На цьогорічній інавгурації о. Ректор докинув ще кілька цікавих даних за останній ак. рік. Навязуючи до Папської Енцикліки „Deus scientiarum“... вказав на вагу богословських студій, дальше згадав про недугу Творця Богосл. Академії Ексц. Митрополита, присвятив згадку покійному проф. Б. А. Дрові Ковшевичеві, повідомив про затвердження себе ректором митрополичою грамотою на дальші 3 роки та підчеркнув замітну деканську діяльність о. проф. Т. Мишковського. Звичайним професором Б. А. іменовано в останнім ак. р. знаного зі своєї рухливости й діяльности проф. Дра М. Чубатого, що між іншим зумів як слід зорганізувати при Б. А. історичний семінар та на високім науковім рівні поставив працю його учасників. Надзвичайним професором на підставі габілітаційної праці („De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia“..., друк. в „Богословії“ за цей рік) іменовано о. Др. А. Іщака, а крім того покликано викладати на Б. А. о. Дра Л. Глинку, о. Дра Липського, Дра К. Чеховича і Дра Я. Пастернака. Лєкторат грецької мови провадив дир. Др. І. Бабій. В зимовому семестрі м. р. студіювало 234 студентів, а в літньому 212. В мин. р. видала Б. А. 3 томи своїх праць (2 томи „Патрольогії“ о. Дра Лаби і „Теорію церковної вимови“ о. Дра Левицького). Видатки Б. А. в звітовому році виносили ок. 70.000 зол. Проявами зовнішної діяльности Б. А. було вручення грамоти Апост. Нунцієві Мармаджієві у Варшаві з нагоди 10-ліття його епископства та участь делєгатів Академії з рефератами на Унійних Зїздах у Велеграді (о. Ректор Й. Сліпий; гл. про той зїзд „Дзвони“ ч. 9. ц. р.) і в Пинську (о. Др. Іщак і секретар Акад. о. Хомин). Наприкінці повідомив о. Ректор, що Ексц. Митрополит з новим ак. р. оснував фільософічний факультет і відчитав відносну Митрополичу грамоту з 22.VI. ц. р., ч. 51. Присутні повитали відчитання її тексту гучними оплесками.

З черги по промові о. Ректора виголосив професор Ак. Др. В. Залозецький цікавий основно обдуманий та звязлий виклад на тему „Фрескове малярство доби Палєольогів на Україні“ (поміщений опісля в „Меті“ ч. 40. ц. р.)

Інавґурацію закінчено відспіванням молитви „Боже Великий Єдиний“, після чого гості оглянули недавно заснований музей Академії та вислухали відповідних пояснень проф. Дра В. Залозецького.

Святочне відкриття памятника вдячности Меценатові Науки. Після святочної інавгурації гості перейшли на подвіря Академії, де мало місце відкриття памятника вдячности Митрополитові, вирізьбленого мистцем Коверком. Перед закритим памятником о. Ректор виголосив мову, в якій вельми вдатно зясував заслуги Ексц. Митрополита для науки. Між іншим о. Ректор говорив:

„...Тому зрозуміло, що народ, який шанує себе, мусить високо цінити людей, котрі своє життя присвятили науці і бодро несли її прапор. Як у цілому церковному й громадянському життю, так особливо для науки положив наш Митрополит історичні заслуги.

В заранні життя вщіплювано в Його душу любов до науки. Його батьки мали велику пошану для вчених мужів, книжок і старовинних памяток. Наші визначні вчені о. проф. Омелян Огоновський, крилошанин Петрушевич й інші бували частими гістьми в домі Шептицьких. Тому не диво, що сам Митрополит виніс з дому велику любов до книжки і до старовинної культури. Небуденні здібності, рідка память і великий запал до науки, бібліотеки й музеї помагали Йому придбати всесторонню освіту. До того дружні зносини з професорами краківського, монахійського, бреславського університетів, дальше з проф. Антоновичем, фільософами Соловйовом, Моравським і ін. впровадили Його в наукове життя.

Навіть пізніше, по вступленню до манастиря ОО. Василіян не кидав Він думки про науку, мимо душпастирських обовязків. Ще раз усміхнулася можливість присвятитися науці, коли став там професором догматики і моральної теольогії. Та незабаром прийшло іменування на Станиславівського Епископа, а з тим мусіла розвіятися мрія про наукову карієру. Один з визначних наших вчених сказав раз, що коли би Митрополит був лишився на професурі, то ми мали би нині знаметиту історію византійського й українського мистецтва та поважні теольогічні підручники. Та не вважаючи на те можна твердити, що наш Митрополит зачав щойно жити для науки, коли став Єрархом. Бо не лише той кладе заслуги, що пише сам учені книжки, але й той, що дає змогу працювати іншим. Львину часть своєї архієрейської праці віддав Він на двигнення нашої науки з упадку. Бібліофіл від молодечих літ, Він призбирав багато книжок і рукописів та 1901. року передав на власність Станиславівській Капітулі приблизно 4000-томову бібліотеку тодішньої вартости понад 8000 ґульденів. З тої нагоди написав Він памятні слова: „В пересвідченню, що наука для духовенства є майже найважнішим середником до сповнення трудних обовязків, я від першої хвилі, коли став Станиславівським Владикою, постановив собі заложити у Станиславові бібліотеку, котра могла би стати огнищем більше розвиненої наукової праці між клиром. Через два роки від хвилі номінації я старався зібрати багато книжок, бодай розпочати мною задумане діло". Цими

словами засвідчив Митрополит отверто, як цінить високо богословську освіту клиру.

Потім на Митрополичім Престолі Він заклав подібну фундацію, передаючи ОО. Студитам 10.000-томову бібліотеку з византійсько-словянської ділянки. Оснування Національного Музею це світлий подвиг нашої науки завдяки Митрополитові.

Рівночасно з цим висилав Митрополит здібніші одиниці на вищі студії і в наукові подорожі, розділюючи щедрі стипендії і підмоги. Він навіть спроваджував заграничних вчених, щоби посвячувалися нашій науці.

Коли в 1914. р. йшли у Соймі переговори, Він поставив як виразну умовину створити у Львові український університет і промовляв за ним в Палаті Панів у Відні. На цю ціль призначив навіть прегарну площу коло св. Юра. Серед всебічних занять і виснажуючих подорожей Він радо заходив до бібліотек, відвідував й удержував котакт з людьми науки з цілого світу, а хвилини розмов з ними були найбільшою приємністю для Нього. Систематичне переписання й зібрання актів, які дотичать нашої історії, в римських, віденських й інших архівах і які переховуються тепер в Національнім Музею, будуть творити невичерпане джерело для наших дослідників.

Коли додати ще до того багату письменську творчість (популярні розвідки, Пастирські Посланія, переклади грецьких Отців, наукові розправи), часті принагідні виклади з історії мистецтва, фільософії ітд., то маємо наглядне свідоцтво про Його дбайливість і заслуги для науки. Та коли ціла українська наука завдячує стільки Митрополитові, то ще більше винно Йому духовенство й теольогія.

Коли в 1908. р. цілий католицький світ обходив 1500-ліття смерти св. Івана Золотоустого, тоді Митрополит видав Посланіє, в якім візвав духовенство, щоби воно вибрало в богословії специялістів, які мали би науково працювати над Церковним Зєдиненням, і тому поклав цілому клирові на серце обовязок виховувати молодь в дусі замилування до науки. Щоби здійснити ці пляни, Він носився віддавна з думкою оснувати високу богословську школу, яку перевів щойно в 1928. р., здвигаючи Духовну Академію у Львові".

Висловом нашої вдячности і признання для Мецената науки — нехай буде оцей памятник долота мистця Андрія Коверка, так тісно звязаного вже своєю творчістю з Академією.

А водночас во время люте, коли ми від часів світової війни потерпіли стільки страшних невдач на всіх ділянках нашого життя, хай буде оцей памятник закріпленням одної світлої хвилини, — оснування Академії Митрополитом Андрієм, — на вічні часи."

Після промови під звуки хору питомців о. Ректор в асисті відслонив памятник. Хвиля ця зробила на всіх велике враження. Перед присутніми показалася могутня постать Митрополита. Що мистець виконав як слід своє завдання, доказує цього те,

що вирізблена, подібно як і жива постать Митрополита все притягає глядача, будить мимоволі повагу й почуття маєстату та зєднує нашу симпатію.

Під великим і глибоким вражінням розходилися учасники того рідкого й величавого свята домів, піднесені та підбадьорені на дусі. Богословська Академія справді дуже гарно зуміла висловити Митрополитові велику вдячність за Його заслуги й многі добродійства для неї і для всієї укр. науки.

П. І.

Позбавлення катедри проф. І. Огієнка. Визначний знавець словянської палеографії й палеотипії і вельми плідний дослідник історії церк.-словянської мови, б. ректор Українського Університету в Камянці й б. міністр ісповідань і освіти УНР. др. Іван Огієнко, який останніми часами був контрактовим професором правосл. богосл. відділу в Варшаві, позбавлений тепер катедри на цім відділі. Пичиною цього є гостра боротьба й інтриги на правосл. богосл. відділі та навколо нього, які роблять з цього відділу пародію не факультет. Хоч деякі праці проф. Огієнка зустріли досить гостру критику з боку фахових рецензентів, всетаки був він найповажнішою науковою силою на варш. правосл. богосл. відділі. Саме цього року проф. Огієнко дістав степінь доктора фільософії honoris causa від чеського університету у Брні й був одним з небагатьох кваліфікованих професорів варш. прав. богосл. відділу (більшість професорів цього відділу — Зайцев, Кисілевський, Кулаков, Лотоцький — не мають навіть магістерського степеня!) В кожнім разі видалення проф. Огієнка є сильним ударом для наукового рівня цього відділу і для укр. справи на нім.

Нова праця про старо-українську мітольоґію. В італійськім науковім журналі „Rivista di Letterature Slave" (1932, fasc. V—VI) появилася інтересна стаття відомого українського дослідника Евгена Онацького „Residui di cosmogonie antiche nel folklore ucraino". Праця заслуговує на увагу особливо з огляду на малочисельність в останньому часі праць про старо-українську мітольоґію (найцінніші з тих праць — Андрія Ковалівського; крім того, є праці Мансікки, Міллєра, Погодіна, Коструби, о. Сосенка). Докладніше про цю працю Евг. Онацького, як також і про деякі інші праці про старо-українську мітольоґію, напишемо пізніше (в річнику 1933 р.)

В. З.

Ucrainica. Останній зошит „Ex Oriente" („Orientalia Christiana", 1932; XXVI — 2, N 76) містить три цікаві для нас рецензії визначного й доброго знавця нашої церк. історії о. проф. Й. Леді Т. І. (Jos. Ledit S. J.): про цінну працю о. проф. Ярослава Левицького „Українські проповіді й проповідники XI—XIII ст." („Праці Гр.-Кат. Богосл. Акад." під ред. о. Ректора Др. Й. Сліпого), про ч. І „Історії Руси" А. Копистянського та про перший зошит „Укр. Заг. Енцикльопедії" (всі три рецен-

зії на франц. мові). В тім же зошиті „Ex Oriente“ знаходимо ще рецензію (на італ. мові) на „Duch ruské cérkve“ Валєрія Вілінського (оцінку цієї книжки ми вже подали в минулому році у „Дзвонах“).

— „Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte“, 1932, т. VI, зош. 2, містить низку рецензій і нотаток про укр. праці, а між інш. — про друковану в „Дзвонах“ працю проф. Вяч. Заїкина „Русь, Україна і Великоросія“.

— „Slavische Rundschau“ (1932, N 5) містить огляд української історіографії, на жаль дуже неповний і взагалі невдачний; найважніші праці в нім не згадані, а деякі речі слабі не тільки згадуються, але й вихвалюються (порів.: докладну критику цього невдатного огляду в „Przewodniku Histor.-Prawnym“ (1932, N 1-2), що незабаром має вийти з друку).

— Подвійний зошит „Przewodnika Historyczno-Prawnego“ за 1932 рік, що нині друкується, містить між іншими речами, цікавими для української науки, докладну й солідну рецензію на німецькій мові визначного нашого ученого, о. проф. А. Іщака про велику, але тенденційну й взагалі дуже слабу книжку варшавського православного богослова Ол. Лотоцького.

— Віденська католицька газета „Reichpost“ (1932, чч. 240 і 258) містить подані о. Макарієм Каровцем відомості п. н. „Das Jubiläum des Basilianer“ про ювилейні василіянські торжества (з приводу 50-ліття реформи ЧСВВ) в Добромилі, Крехові, Жовкві, Гошові й Підгірцях враз із короткими історичними даними про василіянські манастирі в цих місцевостях.

— Београдське „Церковное Обозрѣніе“ (1932, ч. 6) приносить статтю проф. Вяч. Заїкина „Новини богословської літератури“, в якій автор розглядає найновіші праці українських і російських православних богословів та істориків Церкви.

— В кн. V (121) „Przeglądu Współczesnego“ за біжучий рік професор правосл. богословії О. Лотоцький надрукував ст. „Zagadnienie religijne w SSSR“. Стаття досить цікава, але в деяких частинах тенденційна, а — що особливо дивне у статті православного богослова — написана з великою симпатією до сектантської організації самосвятів-липківців.

— В варшавськім „Воскр. Чтеніи“ (в низці чисел за цей рік) видрукувана велика стаття правосл. архіеп. (українця) Олексія Громадського „Отношеніе Митрополита Петра Могилы къ уніи“, викликана відомою працею Шмурла „Римская Курія на рус. правосл. Востокѣ въ 1609—1654 гг.“ (котру у свій час дуже добре зреферував у „Богословії“ проф. М. Чубатий). Архіеп. Олексій дещо ослаблює висновки Шмурла відносно прихильности митр. П. Могили до унії.

Мало приступні для нас видання Академії Наук у Петербурзі „Известия Академии Наук СССР.“, „Известия по русскому языку и словесности“ містять чимало статтей з обсягу українознавства, які лишаються часто невідомими навіть працівникам україн. науки. Зазначуємо тут деякі з тих

статтей. В „Изв. по рус. яз. и слов.“. т. III, вип. 1. знаходимо нпр. цікаву статейку знаменитого дослідника історії україн. середновічного письменства й зокрема „Слова о полку Ігоревім“ акад. В. Перетца: „Слово о полку Игоревѣ“ и древнеславянский перевод библейских книг“. В тій же книжці поміщений інтересний нарис С. П. Розанова з обсягу літописознавства: „Никоновский летописный свод и Иосав, как один из его составителей“. Як відомо Никонівський літопис це дуже важне, і пізно „скодифіковане“ джерело до історії Київської Руси. Одним з кодифікаторів цього літопису був, на думку Розанова, митроп. Йосаф, приятель Максима Грека. — В тому ж зошиті є ще кілька статтей, цікавих для історії нашого старого письменства й мови, напр. М. Соколової „К истории русского языка в XI ст.“; Н. М. Каринського „Византійское стихотвореніе Алфавитарь в русском списке“ та ін.

— Ungarische Jahrbücher (т. X, вип. 1—2) приносять інтернсну статтю Ю. Моравчика (J. Moravcsik) з обсягу історичної етнографії південної частини Сх. Европи (тобто України та сусідних з нею земель) VII—IX ст. „Zur Geschichte der Onoguren“ Автор дає в цій статті короткий нарис історії оногурського народу й особливо його переселень. Під натиском хозарів оногури (в нашій літописі звані уграми) розділилися на дві частини: одна разом з волзькими болгарами зі своїх давніших східних осель перекочувала через Україну на балканський півострів і там стала одним із складових елементів дунайсько-болгарського царства; друга залишалася ще довший час на сході, замешкувала частину надволзького краю і вже потім, знову через Україну, перейшла на захід в Угорщину — це вже були майбутні мадяри або угри.

— „Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher“ (т. VIII, 1931, вип. 1—2) поміщує також причинок до історичної етнографії Сх. Европи з часів раннього середновічча: „On the Blac Bulgars“ К. Мекертнея.

— „Journal des savants (1931, IV, с. 185 сл.) містить справоздання з цікавого відчиту О. Галецького про польсько-византійські відносини в XI—XV ст. у Паризькій „Académie des Inscriptions“; ці пол.-визант. відносини, спершу слабші, але від часів прилучення укр. земель до Польської держави дуже жваві, майже завжди безпосередно торкалися України.

— „Eurasia Septentrionalis Antiqua (науковий журнал, що виходить уже сьомий рік у Ґельсінґфорсі) містить статтю А. М. Тальгрена „Біармія“, в якій зясовує географічне положення краю, званого „Біармією“ в норманських сагах, які про нього часто згадують. Досі звичайно думали, що це Пермський край (у північно східній част. Сх. Европи, сусідній з Сибіром). Тальгрен доказує, що „Біармія“ саг лежала значно ближче до Скандинавії, а саме в землі коралів, навколо Ладозького озера й дещо далі на схід. Питання це має неабияке значіння для зясування дійсної ролі норманів у Сх. Европі в IX—X ст.

Річ у тім, що саги дуже вихвалюють походи в Біармію й прославляють героїв тих походів за їх незвичайну сміливість у небезпечних мандрівках до такого „віддаленого“ краю, як Біармія. Отже,, коли вірні висновки Тальгрена, вже Карелія видавалася норманам далеким краєм, а походи в той край вважалися за небезпечні й героїчні! Очевидно, що в такому разі довелося б признати ці прославлені в сагах походи в Біармію розмірно ранніми. Але навіть і в такім випадку конечний буде висновок, що нормани досить пізно й з великою обережністю почали посуватися у Сх. Европу, й у південній її частині, отже й на Україні могли зявитися лише пізно, а в IX ст., як то припускають історики вже зовсім неможливими стають тоді гіпотези істориків-норманістів про створення на Україні могутньої норманської держави — з центром у Києві або в Тмутаракані.

Рецензії.

Ф. Моріяк: **Клубок гадюк**, Париж 1932, ст. 311 (F. Mauriac: Le noeud de vipéres). Головною подією французької літератури в останніх місяцях є поява нового великого роману „Клубок гадюк“. Автор Франціск Моріяк є передовим повістярем сучасної Франції та сильним представником католицького відродження. Загально відома річ, що французи є майстрами психологічної повісти. Вірний традиції рідної літератури лишився й Моріяк. В його творчості доходить аналітичний роман до вершин. Так бачити людську душу вміли хіба Бальзак, Стандаль, Мопасан і Пруст. Французька критика прийняла „Le noeud de vipéres“ сливе як архитвір, ставляючи його автора на рівні побіч Бальзака. На чолі книжний напис. Це уривок з молитви святої Тереси: „Боже поглянь на те, що самих себе не чуємо, що не знаємо, чого хочемо, що втічемо геть від того, чого бажаємо“.

Герой роману — старий багатий адвокат, що його серцем заволоділи „гадюки“ жадоби, заздрости, ненависти. По матері одідичив пристрасть до грошей і передав її дітям та внукам. Не завжди чистими способами доробився великого майна, одначе це не дало йому щастя. Даймон золота обняв жорстокими кігтями старого меценаса, його жінку, дітей та внуків. Ненавидять себе взаїмно, тільки чигають одне на одного. Багач з приводу своєї скупости стає причиною смерти власної доньки. Скажена ненависть його до рідні доходить до меж божевілля. Одначе під кінець життя має велике бажання, єдину ціль: знищити своє майно, щоб дітей та внуків кинути в нужду. Починає свою роботу, але тут прожогом діткнулася гордого чола Божа долоня. На смертній постелі багач поборює „гадюки“ свого

серця. О, людське серце, що не знає, чого хоче, як каже свята Тереса.

Роман Моріяка стане гідно в французькій літературі побіч „Скупаря“ Молієра й „Батька боріо“ Бальзака. „Le noeud de vipéres“ це клясичний твір неокатолицької літератури.

Б. І. Антонич.

Ярослав Ярий: **Відчиняю вікно.** Поезії. Вид. „Дажбог“ ч. 4. Львів 1932. стр. 32.

Х т о с ь — д е с ь — щ о с ь.

Ось і цілий зміст тих поезій на 29 задрукованих сторінках. Я тим повинен би й скінчити свою рецензію, та сказали би люди, що глузую, а в дійсності я вірно віддаю те, що лишилося в моїй душі по перечитанні того „вибору поезій“ Я. Ярого.

Що автор дав заголовок „Відчиняю вікно“, це добре, бо його самого наче б на світі не було, він сам у собі не живе, тільки через вікно бачить, що хтось — десь — щось у світі діє... Але що він „Ярий“ (псевдонім), так це хіба на тій основі, що „чого не маємо, того собі бажаємо“.

Прошу читати:

Х т о с ь розстелив приблідлі кости...
Х т о с ь невміракою конав...
Самотно х т о с ь прикляк...
Х т о с ь пересіяв зорі...
Х т о с ь не хотів і так пручався..,
Сопілку х т о с ь до уст у судорогах.
(... Ой хто, ой хто?..)
Х т о с ь теплим доторком лагідних пальців...
В гості нині до мене х т о с ь прийде...
Х т о с ь постукує в двері рукою...
Я чую, як х т о с ь
Німо став край порога...
Х т о с ь під вікном...
Х т о с ь любовю...
До муру х т о с ь приник...
Я призабув, чи й далі я цей, що був давно, чи інший х т о с ь...

І так (я начислив) на 29 сторінках 22 „хтось“...

А коли ще до того дочислити ті стихи, де бовтаються „щось“ і „десь“ (І щ о с ь регочеться в серці... Мене так вабить щ о с ь... Д е с ь тінь од ліхтарів... Д е с ь танго... Кельнерка... Д е с ь гордий палац... В каварні д е с ь мурин... Д е с ь в грудях пристрасти голодні... І д е с ь гудок з розпуки ржавий...) — ну, то ця поетична сирватка виходить ще й розпущена водою (тут і кельнерка нічого не поможе). П о е з і я х о ч е б е з п о с е р е д н ь о г о ж и т т я, к о н к р е т н о г о п л я с т и ч н о г о, а н е „х т о с ь — д е с ь — щ о с ь“.

Зрештою також цей автор має „модний поетичний змисл“ і любується в фетишах — прислівниках:

Колисково, розвійно, медово, сумеркно, стальово („самота — розмолена стальово“), розкотисто (вітер), вривчасто й тривожно, молитовно, хрустально, звитяжно...

Манія є завсіди тільки манією і ніколи „звитяжно“ не скінчить — поезія не творить виїмкової царини.

Киньте вже раз ту манію!

Заввага: не Агасфер (стр. 4), але Агасвер.

Г. Костельник.

Уляна Кравченко: **Шелести нам барвіночку.** Поезії. Накладом „Загальної Книгозбірні“. Під редакцією Дм. Николишина („Заг. Книгозб.“, ч. 29). Коломия 1932. 16⁰, 65.

З особливою приємністю звертаємо увагу наших читачів на цю невеличку, але гарну й корисну книжочку, видану в 70-ім році життя її авторки, заслуженої громадської діячки й поетки Уляни Кравченко (про її поетичну творчість постараємося подати в недалекому часі на сторінках „Дзвонів“ окрему статейку — з приводу 70-ліття її життя). В цій книжочці зібрані всі поезії У. Кравченко, присвячені матері й дитині, їх взаїмним відносинам, їх взаїмній любові. Книжечка призначена між іншим і на Свято Матери й без сумніву буде вельми корисна для цієї ціли. Але..., по правді кажучи, коли мені з рецензентського обовязку довелося взяти цю книжочку до руки для написання оцінки, було в мене неприємне упередження: на 60 сторінках все те саме, про матір і дитину та їх любов, та ще й призначається на офіційні шкільні й позашкільні „Свята Матери“, — це мусить бути мабуть нудне! Та мене стрінула відрадна несподіванка, й цілі 60 сторінок прочитав я без нудьги й без позіхання. Поетка так гарно, так ніжно, так зворушливо змальовує відносини матери й дітей, так чудово схоплює дитячі переживання й почування, так ріжнобарвно малює люблячу матір і люблячу дитину, й огріває свої поезії такою щирою любовю, що від її поезій віє чар правдивої ніжної краси. Перед нами в цих поезіях виступає визначна знавчиня діточої душі, а рівночасно й високоталановита поетка. Без сумніву в цих діточих поезіях міститься найкраще з усього, що написала взагалі поетка. Очевидно, не всі віршики однакової поетичної вартости. Деякі (але таких небагато) таки трохи офіційні, в інших хибує дещо поетична форма, вірш тощо. Але є в цій збірочці просто чудові перлини поезії. Особливо гарні чотири з них: „Доня до Мамуні“, „Синок до Матусі“ („Мамо! а де ж бо Ти, де забарилась“), „Стелися, барвінку ще нижче, ще нижче“ і „Прошу, мамо, не відходь від мене“ (остання робить особливо сильне враження: поважне й тривожне зливається в цих словах з дитячим, наївним; психольогія дитини очеркнена чудово; форма цілковито відповідає змістові й настроєві віршу). Дуже гарний суто-діточий віршик „Гарна мамочка Ганнусі“, особливо його початок. Такі

собі звичайні, наївні, трохи комічні слова, — а скільки в них тепла, ніжности, щирої любови, яке в них знання дитини й її душевного світику! Та й серед інших віршів чимало знайдеться дуже гарних, нераз чудових речей. Лишається тільки подякувати авторці й редакторові за гарну книжечку та побажати як найбільшого її поширення. — Одна лише увага: редактор „Загальної Бібліотеки“ — рішучий ворог загально принятого правопису, він досі тримається архаїчного „ї“ по шелестівках; не будемо з ним сперечатися щодо самої сути справи, лише звернемо його увагу, що видаванням книжок з отим архаїчним „ї“ тільки вноситься хаос і особливо збивається з панталику учеників. Коли друкується наукові праці з „ї“ по шелестівках — в тім лиха нема; але коли видається книжку, призначену також для дітей чи учеників, ось як і ця книжечка, тоді видавець повинен застосуватись до існуючих правил правопису. *В. Мирополъський.*

Рецензії й критика дитячої літератури Видавництва „Світ Дитини“ з 1932 р.

1. Джонатан Свіфт: Ґулівер у Лапутів. За анґлійським оригіналом для українських дітей зладив Юра Шкрумеляк Львів.. Накладом Видавництва „Світ Дитини“ 1932. Діточа бібліотека. Книжечка: 130. ціна 1·30. — Джонатан Свіфт — це першорядна сила анґлійського письменства, це чудовий сатирик. По мистецьки написав він около 1720 р. подорожі Ґулівера, які складаються з чотирьох частей. Перша частина „Ґулівер у Ліліпутів це влучна сатира на анґлійські політичні партії. Ця перша сатирична книжечка — то велика криниця людського життя, з якої випливає кришталевна вода загально людських прикмет та хиб. Друга частина „Ґулівер у Велетнів“ дає знамениту сатиру на анґлійських дворян, характеризуючи їх, як дурних Велетнів. Надзвичайна живучість порушуваних проблєм буденного життя (прекрасний політичний памфлєт) вияснюють нам популярність цієї невмірущої сатири. На нашому книжковому ринку були тільки дві перші частини. Заслужене Видавництво „Світ Дитини“ пішло дальше й присвоїло на українську мову прочі дві частини. Як трета частина появилася „Ґулівер у Лапутів“, що є дивною сатирою на непрактичних учених як володарів воздушного острова Лапути. Ця частина дає нам незглибиме джерело пізнання людських хиб та глупоти. Свіфт дав нам безсмертну сатиру, яка по всі часи вчитиме та виховувати. Ця книжка промовить до кожнього дозрілого чоловіка, захопить молоду дитину, багато скаже старшим, навчить всіх. Багато є там таких влучних вказівок, які ніколи не перестануть бути актуальними. V. розділ цієї сатири характеризує Академію проєктів та її непрактичних вчених, і на диво нераз перед нашими очима просуваються такі сцени в цій книжочці, які дуже добре дають примінитися в більшовицькій Росії. Багато там помітних проєктів, які свідчать про безмежну глупоту людей.

*

2. Джонатан Свіфт „Ґулівер у Гиржунів“ за анґлійським оригіналом для українських дітей зладив Юра Шкрумеляк. Видавництва „Світ Дитини“ Львів 1932. Діточа бібліотека Книжечка: 131. ціна 1·30. Ґулівер у Гиржунів це четверта та послідна частина подорожей Ґулівера. Та сатира характеризує нам загальний суспільний лад, очеркуючи людей як животини подібні до малп в порівнанні до шляхотних коней, що живуть в ідеальній державі. На кожному місці старається Свіфт виказати в своїх творах всі хиби й недостачі людського життя. Острою, болючою сатирою пятнує він цілий суспільний лад, вказуючи його недомагання. Всі

чотири сатири нічого не втратили з живучости по нинішний день. Книжечки як незглибиме джерело пізнання правди присвоені на українську мову повинні знайтися в кожній хаті. Старші досвідчені люди повинні читати їх молодшим. Подорожі Ґулівера надаються знаменито на шкільну лектуру не тільки для індивідуального читання, але яко лектура, читана та обговорювана вчителем. Понад 200 літ минає як людство дістало ці безсмертні сатири, а чи багато змінилося на ліпше за ці часи? Переклад, мова, образки все зладжено взірцево так, що сміло можна поставити всі частини подорожей Ґулівера на першому місці серед перлин дитячої літератури. Поручаємо всі частини з повним пересвідченням їх педаґоґічного значіння як великий причинок науки та розваги.

*

3. **Анатоль Курдидик: Маленькі борці. Оповідання з недавного минулого.** Видавництво „Світ Дитини“. Львів 1932. Діточа бібліотека. Книжечка: 118. стр. 91. ціна 1·20. Образки скомпонував: Петро Андрусів. Плекання та вщіплювання патріотичних почувань в молоді серця школяриків стає невідкличним обовязком доброго вчителя. Цю задачу може веселіло виповнити книжочка Курдидика „Маленькі борці“. Зміст її творить 9 малих оповідань про геройські діти шкільного віку. Зворушаючим геройським ділом Японців починає автор свої оповідання, переходить до наших школяриків, що геройсько відзначилися в часі наших визвольних змагань. Знайдемо там малу Міню, яка несе батькові серед куль їсти, Івасика, що ратує дядька з полону, геройську смерть Саломона та інші. Книжка цілковито надається до широкого поширення.

*

4. **Мирослав Ріпецький: Країна Фйордів.** (Про Норвеґію та її нарід), ґеоґрафічно історичний нарис. Видавництво „Світ Дитини“ Львів 1932. Діточа бібліотека Книжечка 126. ціна 80. Книжечка Ріпецького „Країна Фйордів“ дає знамеменитий опис Норвеґії в ґеоґрафічно - історичному нарисі. Зміст цієї гарної книжечки підібраний дуже вміло, промовляє до малих читачів з великою любовю до високо культурних норвежців. Говориться там про положення, природу, клімат Норвеґії, подається коротку історію норвезького народу, говориться про мореплавство, риболовство й торговлю. Дальше про рільну й лісну господарку, гірництво й промисл. Схарактеризовано їх релігію, освіту, школу та культуру. Вкінці є короткий огляд норвезького письменства. Книжка корисна, стане великою поміччю при навчанні всесвітньої ґеоґрафії.

*

5. **Редіярд Кіплінг: Рікki-Тікki-Таві.** (Оповідання про геройського мунґоса). Переклав з анґлійської мови Юра Шкрумеляк. Видавництво „Світ Дитини“. Львів 1932. стр. 36. ціна 0·40. Відомий по цілому культурному світі автор книг джунґлів в першій своїй книжці подав нам цікаве оповідання про геройське звірятко. Малий мунґос стає приятелем людей та птахів з причини геройської побіди над страшними вужами. Сам автор не потребує шумної реклями; вже давно це оповідання вміщено до наших читанок. Книжечка видана гарно, переклад зразковий та точний.

*

6. **Олесь Чмелик: Віршована азбука.** Видавництво „Світ Дитини“. Львів 1932. стр. 26. ціна 0·50. Перед нами ориґінальна книжечка, віршована азбука в образках. 33 букви в троякому виді переповідають козацьку історію. Книжечка робить миле враження; вона вдатно підходить до уяви малих дітей. Вона може багато влекшити навчання азбуки. Наші діти приймуть її радо. Книжечка причиниться до пізнання рідної історії на підставі чепурних образків та стане причинком до національного освідомлення малих читачів.

*

7. **Дарія Гриневич-Витанович:** Приятелі хлібороба. Видавництво „Світ Дитини“. Львів 1932. стр. 28 ціна 0·30. Авторка вміло оповідає малим читачам в трьох маленьких оповіданнях про аксамітну шкірку, себто крета, дальше про лицаря голку-їжака та сіреньку маму-лилика. Поодинокі опо-

відання ясно подають всі подробиці життя цих приятелів хлібороба. Книжечка корисна як джерело пізнання представників звіринного світу стане гарним доповненням шкільної „книжки зоольоґії“.

*

8. Антін Чехов: Каштанка. На українську мову переклав Святослав Лакуста. Видавництво „Світ Дитини“ Львів 1932. Діточа бібліотека: 137. стр. 68. ціна 0·90. В VII розділах подає нам автор життя й пригоди молодого, рудого песика Каштанки. Чехов в подробицях переповів життя песика в столяря Луки Александровича. Головна подія із життя Каштанки проходить в хаті циркового артиста, який забрав собі загубленого песика. Разом з котиком та ґусаком Каштанка вчиться ріжних циркових штук. По невдалім представленню в цирку Каштанка вертає до столяра. Оповідання написане з гумором, добре віддає психіку песика. Оповідання Чехова стане милим дарунком наших дітей.

*

9. Константина Малицька: Чистенький і Юрзи-Мурзи. Видавництво „Світ Дитини“ Львів 1932. стр. 24. ціна 0·80. Кожний батько-мати та виховник знає про це, що багато праці треба вложити коло ґіґієнічного освідомлення дітей. Ґіґієна як одна конечна вітка шкільного навчання стає на першім місці в плеканні здоровля дітей. В здоровому тілі здорова душа. Книжечка Малицької приносить цікаве представлення, як боротися з брудом та нехайством у дітей. Чистенький хлопець переводить разом з брудними Юрзами лекцію охоронного ґіґієнічного життя. Книжка надається до найширшого поширення по всіх закутинах нашого краю.

*

10. Т. Дончак: Казка про дивного змія. Видавництво „Світ Дитини“ Львів 1932. Образки Петро Андрусів. Діточа бібліотека. Книжечка: 122. стр. 44. ціна 0·50. Перед нами ориґінальна казка. Автор що тепер перебуває в полудневій Америці відразу зєднав собі серця українських дітей своєю цікавою казкою. Вона говорить про нечемного хлопця Петруся, який перейшов знамениту науку у змія-життя. Цей змій це кожний добрий вчитель, якому на серці добро української дитини. Наука та час перебування Петра у змія навчили його багато. Все знання використовує Петро по повороті в рідну хату. Книжечку читається одним духом. Вона криє в собі великі вальори педаґоґічні.

*

11. Микола Погідний: Казка про гордого боярина Марка Путятича. Образки: Петро Андрусів. Видавництво „Світ Дитини“. Діточа бібліотека. Книжечка 123. стр. 36. ціна 0·50. Книжка, казка вкриває у собі побіч фантастичного тла загально людські хиби та прикмети. Казка промовляє до уяви дітей, вона будить в них ніжні почування, вчить устами героїв, переповідає їм нездійснені бажання. Книжечка Погідного говорить про страшний злочин, яким є зрада рідного краю. Гордий боярин Марко покутує проклятий за зраду України. Книжечка переказує ясно й гарно українським дітям саму казку, вчитиме як любити Україну. Витаємо її появу.

*

12. Іванка Горліч-Мажураніч: Стриборів ліс. На українську мову переклав: Василь Войтанівський. Видавництво „Світ Дитини“. Львів 1932 Діточа бібліотека. Книжечка: 112. стр. 20. ціна 0·25. В трьох частинах розказує нам авторка в ориґінальний спосіб казку про Стриборів ліс. Дієві особи влучно схарактеризовані, акція проходить живо та інтересно до самого кінця.

*

13. Микола Гоголь: Загублена грамота. Билиця. Переклав Антін Лотоцький. Видавництво „Світ Дитини“ Львів 1932. Діточа бібліотека. Книжечка: 136. стр. 32. ціна 0·40 Перед нами широко знана билина „Загублена грамота“, подарована малим дітям для науки й розваги нашим безсмертним Гоголем. Автор Мертвих душ змалював нам в мистецький спосіб дієві особи, старого козака, відьму та інших. Переклад Лотоцького зразковий,

добір слів влучний. Сама билина, яку знає наш нарід в тисячах примірників, перейде на власність української дитини. Загублена грамота побіч Тараса Бульби стає перлиною дитячої літератури.

Александер Ґарнович, Львів.

Dostojevskij — Studien. Gesammelt und herausgegeben von D. Čyževśkyj. Veröffentlichungen der Slavistischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität in Prag. Herausgegeben von Prof. Dr. F. Spina und Prof. Dr. G. Gesemann. I. Reihe: Untersuchungen. Heft 8. Verlag Gebr. Stiepel Ges. m. b. H. Reichenberg. 1931—8⁰ 116.

Пятдесятліття смерти найбільшого письменника Словянщини, українця з походження Федора Достоєвського († 1881) викликало появу великого числа праць і статтей про нього на західних, а особливо на німецькій мові, що свідчить про великий інтерес Заходу до ґеніяльного „українсько-російського" письменника (на жаль у нас натомість 50-ліття смерти Достоєвського пройшло майже без відгуку: лише у „Дзвонах" появилася невеличка нотатка, та в „Н. Зорі" — стаття підписана „А. Ч"). Серед того великого числа праць про Достоєвського на нім. мові заслуговують між ін. на увагу нариси, видані минулого року під редакцією визначного дослідника історії української й російської фільософії проф. Дм. Чижевського п. н. „Dostojevskij — Studien". Нарисів цих сім: Г. Геземан — „Der Träumer und der Andere" (ця стаття для нас особливо цікава, бо переводить порівнюючу аналізу між ідеями й образами М. Гоголя й Достоєвського, отже торкається по суті питання про присутність у творчості Достоєвського українських елементів, бо як відомо — Мик. Гоголь, хоч писав по великоруськи, був одним з найяскравіших виразників українських національних рис, релігійно-фільософічних і літературно-творчих); Дм. Чижевський — „Zum Doppelgängerproblem bei Dostojevskij" (інтересний фільософічний нарис); С. Гессен — „Stavrogin als philosophische Gestalt. Die Idee des Bösen in den „Dämonen" Dostojevskijs" (спроба фільософічного освітлення одного з найважніших і найглибших „типів", змальованих Достоєвським у його ґеніяльнім „пророчім" романі „Біси"; Ставроґін це втілення зла, типовий представник соціялістичного вожда, що неґує всі етичні норми й по суті змагає до політичної диктатури, яка має принести щастя і „рай" на землі для вибраної меншости й пекло для більшости); А. Бем — „Die Entwicklung der Gestalt Stavrogins" (займається з іншого — історичного та історично-літературного погляду тією ж постаттю Ставроґіна, торкаючись при тім і інших „героїв" ріжних творів Достоєвського). Інші три нариси відносяться вже до спеціяльних питань: Р. Плетньова — „Eine Theaterkritik von Dostojevskij", Г. Геземана — „Dostojevskijsche Problematik in einer deutschen Novelle" (в творі Люїзи Франсуа „Judith der Kluswirtin"; впрочім у цій статті проф. Геземан порушує принагідно й деякі важливі питання відносно „найголовнішого" твору Достоєвського — „Братів Карамазових") і Дм. Чижевського — „Folkloristische

zu Dostojevskij“. — Нариси загалом інтересні й варті уваги. Одно лише виринає загальне зауваження: шкода, що не звернено в ніоднім з них уваги на українські елементи в торчості й фільософії Достоєвського (крім того, що зазначив „гоголівського“ у творах Достоєвського проф. Геземан у ст.: „Der Träumer und der Andere“). *В. З.*

Др. М. А. Андреева: **Очерки по культурѣ византійскаго двора въ XIII в.** „Rozprawy Kral. Česke Spol. Nauk. Tř. fil.-hist.-jazykozpyt. Nowa Řada (VIII), čis. 3. V Praze, 1927. 4⁰, 208.

Історія византійської культури XIII ст. має для нас дуже великий інтерес; бо якраз в XIII ст., не вважаючи на політичний (правда, тим разом тимчасовий) упадок Византії, на сх.-словянських (і зокрема українських) землях почали помітно зростати культурні впливи Византії, котрі далі — в XIV—XV ст. — досягли, особливо в сх.-словянськім письменстві й мистецтві, найбільшого розвитку.

Головним оседедком византійської культури в XIII ст. був цісарський двір у Нікеї (в М. Азії), куди перейшла столиця Византії по захопленні Константиполя „хрестоносцями“; навколо двору скупчилося майже все культурне життя византійців у нікейськім періоді, так що образ культури нікейського (чи радше — по характері його культурних традицій — византійсько-нікейського) двору відбиває яскраво майже всю византійську культурну творчість і византійське культурне життя.

Але досі не було спеціяльних праць про культуру византійсько-нікейського двору чи взагалі про византійську культуру нікейської доби. Нині цю велику прогалину заповнює згадана вгорі досить велика праця молодої ученої доцентки Марії Андреєвої, учениці славнозвісних византиністів Кондакова і Васильєва. Праця п. Андреєвої під оглядом науковим стоїть дуже високо й є дуже змістовна. Вона дає навіть більше, ніж обіцює наголовок, бо в дійстості в цій пряці знаходимо не лише нариси, але дуже широкий і близький до повного огляд византійської культури нікейської доби (З важніших сторін культури тільки малярство й будівництво залишилися неузгляднені). Праця має джерельний характер; бо авторка безпосередно знає й використовує відповідні джерела. Цілком добре орієнтується авторка й у византольоґічній літературі. Щоправда, можна б зробити авторці деякі закиди що до архітектоніки її твору, але в цілому її праця всетаки дає досить суцільний, майстерно змальований образ византійсько-нікейської культури. Перед нами проходять у її праці византійсько-нікейські цісарі — Теодор I Ласкар, Іван III Ватац, Теодор II, нікейські патріярхи та інші високі духовні особи, нікейські аристократи-меґістани, архонти, далі нижчі двірські урядники ітд.; тут же знаходимо відомості про устрій нікейського двору, про ріжні уряди — двірські й державні, про двірський церемоніял, дипльоматичні зносини Нікеї з ін. державами, про ріжні двірські торжества й про щоденне життя двору; далі йде характеристика й оцінка управління нікейських цісарів, опис їх життя, відносин до аристократії й народу ітд.; відомості про церковні справи, про філенотичні, уніоністичні й антиуніоністичні течії в Нікеї, про шкільництво, про відродження „клясицизму“, пробудження інтересу до старинних наук і мистецтва, про стан тогочасної науки й найвизначніших тодішних учених, про широке зацікавлення наукою, про поширене меценатство, про літературно-мистецькі інтереси, науково-літературні гуртки, сценічні вистави, спортові вправи ітд. Словом, зміст книжки дуже багатий і ріжноманітний. Книжка ця може бути корисна й цікава й для історика культури, й історика політичного устрою, й для богослова та історика Церкви, й взагалі для кожного, хто інтересується станом Византійської держави та византійської Церкви, культури ітд. в XIII ст. З огляду ж на те, що Византія в тім часі почала особливо широко впливати на культурне життя наших земель, книжка п. Андреєвої має чималий інтерес і для всіх, хто цікавиться питаннями про впливи Византії на українських землях і взагалі культурною історією України в XIII. ст.

Який же загальний висновок про стан Византії та її культури в XIII ст. одержуємо з книжки п. Андреєвої? Передусім, треба вказати, що в багатьох відносинах нікейська держава Ласкарів XIII ст. виявила поліпшення, розвиток і відродження в порівнанні до Византії попередньої доби (XII ст.). Двір нікейських цісарів належно виконував свої завдання державно-адмістративного й культурного осередка; в разі потреби міг він блиснути такою роскішшю й багацтвом, якими пишалася Византія лише в найкращі періоди свого існування; але звичайно двір не руйнував краю, як то бувало часто в Византії й цісарі Ласкарі дбали за добробут народу; рівночасно нікейська імперія успішно здержувала натиск турецьких орд на сході, а разом з тим збирала сили, підготовляла ступнево відзискання Константинополя й відновлення византійської імперії в давнішім її вигляді. Наука й мистецтво в нікейській добі відроджувалися й розвивалися. зокрема починався зворот до античности, починався так званий „ренесанс" Словом, не вважаючи на втрату Константинополя, византійська культура й державність в нікейській імперії не тільки не занепали, а значно розвивалися.

У світлі цих відомостей про византійську культуру XIII ст. нам стає яснішою й зрозумілішою й культурна еволюція українських та ін. сх.-словянських земель в XIII—XVI вв.

Вячеслав Заїкин.

Є. Ю. Пеленський.

Бібліографія укр. бібліографії.

(Продовження).

00+06 Наукові установи. Університети.[1])

XVII—XIX століття.

Київ.

211. Jabłonowski Aleksander: Akademia kijowsko-mohilańska, zarys historyczny na tle rozwoju ogólnego cywilizacji zachodniej na Rusi. Краків 1899/00 в8 318с (Fontes et commentationes historiam scholarum superiorum in Polonia illustrantes. Vт.).

***Возняк М.** Українське шкільництво, зокрема київська академія. „Історія укр. літератури". II. т. 383—4. с.

212. Шульгинъ В. Исторія университета св. Владиміра. Спб 1860.

213. Владимірскій-Будановъ М. Ф. Исторія Имп. уневерситета св. Владиміра. т. I· 1884.

214. Академическіе списки Имп. университета св. Вл. 1834—1884. К. 1884.

215. Перечень сочиненій изданныхъ съ 1863 г. наличными преподавателями университета св. Владиміра. „Кіев. Унив. Извѣстія" 1876 5, 6, 9 чч.

Пор. розділ 05: Кіев. Унив. Извѣстія.

Львів.

216. Дорошенко Володимир: Наукове Товариство Імени Шевченка у Львові. (1873—1892—1912) Л.—К. 1913 [на обкл. 1914] 40—86с.

217. Лотоцький О. П'ємонт української наукової думки. „Слав. Книга" 1926 2 105—10.

218. Publicationen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg. Л. [кілька видань] 16с.

219. Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка. Л. кварт. з 1900 р. досі [з перервою за час війни].

Пор. розділи 05: Записки НТШ і 5: Чайковський М,

220. Finkiel, Ludwik dr. i Starzyński Stanisław dr.: Historia Uniwersytetu lwowskiego. Л. 1894 в8 XVI+351 +442 сс.

---

[1]) В попередн. части („Дзвони" ч. 5. с. р.) пропущено 210. позицію, саме: **210 Wulc R.** Wykaz druków, których rozpowszechnianie w Polsce jest wzbronione. Вильно 1930. 103 с. [переважно укр. друки]

221. **Hahn Wiktor dr.** Bibljografja jubileuszu Uniwersytetu lwowskiego. „Pamiętnik obchodu jubileuszowego w 250 rocznicę założenia Uniwersytetu we Lwowie". Л. 1914 149—56с. [в част. III. укр. бібліографія.]

XX століття.

Загальна.

222. **Наука на Україні:** Science in Ukraina... [раньше: Наука на Украине] Бюлетень Укрнауки... УССР. Народній Комісаріят Освіти. Управління Науковими Установами. Х. з 1922 досі. кварт. [Подає звіти і частинно біб. наукових установ УСРР.]

223. **Бюлетень** Народното Комісаріяту Освіти. Х. з 1924.

224. Заслужені для укр. науки й українознавства діячі, що померли в рр. 1926—7, „Україна" К 3 208—15.

* [Щорічні огляди поодиноких наук. тамже за 1926 і сл. з 1927 до 1930. Пор. під різними розділами.]

Київ.

Українська Академія Наук.

225. Перші академики Історично-філологічного Відділу. „Записки Іст.-філ. Відділу" 1919.

226. Звідомлення про діяльність УАН з 1919 р. досі. К. [за 1922 р. Прага 70с.]

227. **Демячук В.** Видавнича діяльність Всеукраїнської Академії Наук. „Біб. Вісті" 1923. 2 8—19.

228. Список праць ВУАН виданих за пять літ її існування (1919—1924) „Звідомлення за 1923 р." К. 1924.

229. [теж саме] за шість літ її існування (1918—1924) тамже за 1924 р. К. 1925.

230. **Левченко М.** [теж саме] за вісім літ її істнування (1918—1926). тамже за 1926 р. К. 1927.

231. — [теж саме] за десять літ її істнування (1918—1928). тамжеза 1927 К. 1928. і окремо К. 1929 в8⁰ 18с.

232. Вісті Всеукраїнської Академії наук. К. міс. з 1928 досі.

233. Бібліографія писаннів співробітників І. Відділу.„Записки Іст.-філ. Відділу" VII—VIII. К. 1926 617—26 ст.

234. **Левченко М.** Бібліографія писаннів співробітників іст. філ. Відділу [ВУАН], що друкувалися року 1926—1927. тамже XV. 1927 301-18.

235. — [теж саме] що друкувалися протягом року 1927—8 тамже XIX. 1928 403—20с.

236. Матеріяли до обрання нових академиків. К. 1929 різна номерація, разом 612сс. пор. теж Додаток до Вістей 1929 5—6ч. К. 1929 44с.

237. Каталог Видавництва Всеукраїнської Академії Наук. К. 1930 71с+(3).

*238. Систематичний каталог видань Всеукраїнської Академії Наук 1918—1928. Catalogue systématique... К. 1930 284с. [підставове].

*239. [теж саме] за 1929 р. К. 1931. 32с.

240. Видання Етнографічної Комісії та Музично-Етнографічного Кабінету. „Бюлетень Етногр. Комісії УАН" К. 1ч. 1926 4с. і окр. 4⁰ 2с.

242. Нові видання... тамже 5ч 1927.

Харків.

242. Спис наукових творів співробітників ХІНО за 1926/7. „Записки Харківського Інституту Народної Освіти ім. О.О. Потебні". Зт. Х. 1928 135—41с.

Донеччина.

244. **Ланин Л.** Научные достижения советских ученых Днепропетровска. „Мартен". Днепропетровск 1928 11ч 14—5с.

245. **Чапля В.** Науково-дослідча катедра українознавства в м. Дніпропетровськім. Становище її та діяльність за рр. 1925—6. „Україна" 1927 1—2 223—5с.

246. Друковані праці Членів Наукового Т-ва на Донеччині. За 1926-7 р. „Праці Н.Т. на Донеччині". Луганськ 1928 1ч. 94—6сс.

Інші міста.

247. Видання Одеського Наукового при Українській Академії Наук Товариства. О. 1928 в8 4с.

248. Звідомлення Вінницької Філії Всенародньої Бібліотеки України та Кабінету виучування Поділля з 1 жовтня 1925 до1 жовтня 1926.192 78 с.

249. Список друкованих праць співробітників Катедри [історії культури та мови]. „Записки Ніжинського ІНО та Н.-д. Катедри"... 8т. 1928 190—1с.

250. **Шамрай В. К.** Список статей и выдающихся замѣтокъ, помѣщенныхъ в изданіяхѣ кавказскихъ ученыхъ обществъ. разнихъ правительственныхъ учрежденій на Кавказѣ и въ газетахъ издаваемыхъ въ Закавказьи за время ихъ дѣятельности

по 1891 г. „Кавказскіе Календари“ на 1892—5 годы.

Еміґрація.

251. Український Вільний Університет в Празі в роках 1926—1931. Прага 1931. 200 с. [подає біб. професури]. Пор. 202ч.

251a Зленко П. Бібліографічний покажчик наукових праць укр. еміґрації 1920—1931. Прага 1932 154 [літ.]

Інші установи під різн. розділами.

01 (01) Бібліографія (бібліографії).

Теорія. Установи.

Бібліографія теорії бібліографії

252. К. Л. До наших бібліологічних справ. „Укр. Трибуна“ 1922. 10 (208).

253. Нові книжки й журнали. „Укр. Книгознавство“ 1922 2 42-4с; 3 53-7с.

254, Ясинський, М. Головні моменти з історії української бібліографії. „Бібліотечний Збірник“ 1927 3 8-34.

255. — Бібліографічна робота на Радянській Україні в 1926 році. „Журнал Бібліот. і Бібліоґ.“ 1 64—72 і окр. К. 32с.

256. — Бібліографія на . . . в 1927, тамже 1929 3 71-82 і окр. К. 38с.

357. — [теж саме] в 1928 р. тамже 4 26-44 і окр. 1930 12с.

258. Биковський Л. Українська бібліографія на еміґрації. „Укр. Книгознавство“ 1. 1-44. [огляд, рец. на 18 ч].

Установи

259. Ковалевський Ю. Бібліографія й Український Бібліографічний Інститут. Вид. Гол. Книжної Палати. К. 1919 16 [огляд].

260. [Приходько А.] Матеріяли до діяльности видавничих та бібліографічних установ УССР. „Голос Друку“ 211-22с. Пор. 254.—7 ч.

Бібліографія бібліографічних покажчиків.

261. Stein, M. Henri: Manuel de Bibliographie Génèrale. (Bibliotheca bibliographica nova). Париж 1897. 1т. загальна, 2. Manuel de Bibliographie Historique XX+895с. [міжнароднє].

Симмони П. Малорусская библіографія. Энц. Словаръ Брокгауза 2 вид. 6 497-502 [пор. 1 вид. 3т. 7 24 і т. галицька 769-71 огляд пор. 71 ч.].

262. Список бібліографічних покажчиків із різних галузей знання. „Самоосвіта“ X. 1926 1 88-90.

***263. Ясинський М. І.** Бібліографія бібліографічних покажчиків за 1926 р. „Журнал Бібліотекознавства та Бібліографії“ 1927 1 72-92. і окр. К. 32с.

[Зміст Бібл. періодика. II. Біб. бібліографії. III. Пок. для окр. предметів: Різні 74, Авіохем, Агрономія, Біобібліографія, 75, Буряківництво, Дит. питання, Економіка 77, Жін. пит. Історія 78, Іст. укр. письм., Клуб, Книга й газета, Компартія 79, Кооперація, Краєзнавство 80, Красне письм. Лісова справа, Луківництво, Машина в с.-г. 81, Медицина і гігієна, Мова 82, Музика, Ноп, Пар. ком. Посічн. птахівн. скотарство, Педагогіка 83, Право, Природозн.

(Прод. буде)

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ.

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ 94-56.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.